

Grey Scale #13

DANES-PICTA.COM

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ NAUK HUMANISTYCZNYCH

STANISŁAW HELNARSKI

ZJAWISKA INTEGRACJI I DEZINTEGRACJI
W EUROPIE ZACHODNIEJ W LATACH 1945 - 1949

/Studium teoretyczno-historyczne/

3

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/1871

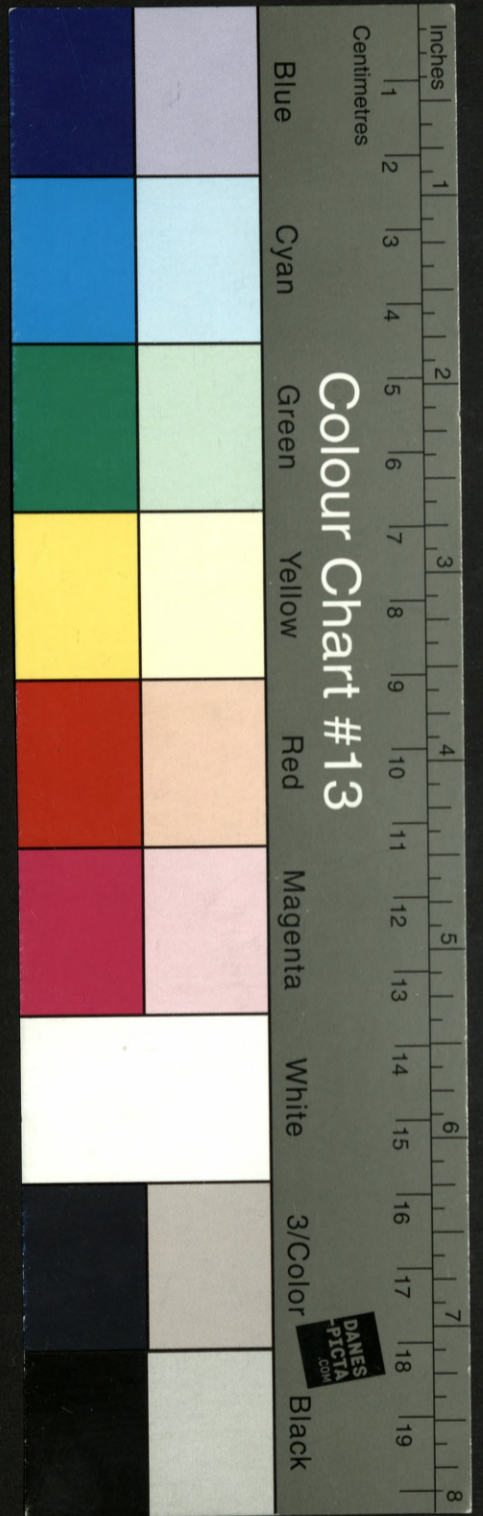

05-001871-003-0

62139

WARSZAWA

1992

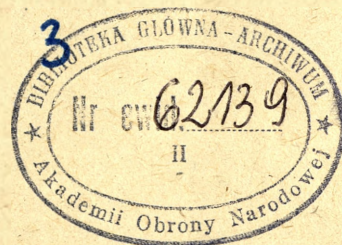
AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ NAUK HUMANISTYCZNYCH

STANISŁAW HELMARSKI

ZJAWISKA INTEGRACJI I DEZINTEGRACJI
W EUROPIE ZACHODNIEJ W LATACH 1945-1949

(Studium teoretyczno-historyczne)

S/1871

SPIS TREŚCI

1. Pojęcie integracji	3
2. Historia integracji zachodnioeuropejskiej	14
3. Rozwój idei europejskiej w latach drugiej wojny światowej	33
4. Spory o kształt zjednoczonej Europy	42
5. Przypisy	80

Naszą współczesną polską rzeczywistość, od kilku lat zdominowało dążenie części naszych elit politycznych od integracji Polski ze Wspólnotami Europy Zachodniej. Studium ma na celu przedstawienie definicji pojęcia integracji, kształtowanie się idei zjednoczenia Europy, historii integracji zachodnioeuropejskiej oraz sporów dotyczących koncepcji integrowania krajów Europy Zachodniej. Podjęto też charakterystykę aspektów gospodarczych i politycznych integracji zachodnioeuropejskiej.

POJĘCIE INTEGRACJI

W literaturze dotyczącej zagadnień procesów integracyjnych są prezentowane liczne próby zdefiniowania pojęcia integracji. ^{jednak} Próby te nie zakończyły się przedstawieniem w miarę jednomyślniej definicji, ale doprowadziły do zaakcentowania różnic prezentowanych przez poszczególnych znawców problemów integracji.

Słowo integracja zostało zaczerpnięte z łacińskiego "intergratio", oznaczającego scalanie, zespalandie; proces tworzenia całości z części albo włączenie jakiegoś elementu w całość. Konkretniej pojęciem integracja określa się dziś uzupełnienie, połączenie, złożenie, zespolenie, scharmonizowanie i wytworzenie

nadrzędnej, sprawnej całości z drobnych części.

Po raz pierwszy w druku słowo "integracja" w znaczeniu "połączenia części w pewną całość", pojawiło się jak podaje Oxford English Dictionary w roku 1620. Pojęcie integracja do języka ekonomicznego i politycznego weszło stosunkowo niedawno. W wydaniu Encyklopedia Britannica z 1929 r. pod określeniem integracji rozumie się sumę wszystkich procesów, dzięki czemu łączą się ze sobą różne funkcje i czynności organizmu. Integracja jest w słownictwie określeniem wieloznacznym, znalazło zastosowanie w socjologii, ekonomii, matematyce, technice, biologii, ewolucji, w naukach medycznych i psychologicznych.

Podstawą rozważań opracowania jest pojęcie integracji ekonomicznej państw Europy Zachodniej.

W ekonomii słowo integracja najwcześniej zostało użyte w związku z organizacją przemysłu w odniesieniu do procesu łączenia przedsiębiorstw na drodze porozumień karteli, koncernów, trustów, i fuzji. Funkcjonowały dwa terminy integracji ekonomicznej. Termin "integracji poziomej" /horyzontalnej/ jako połączenie kilku przedsiębiorstw tej samej gałęzi produkcji. Drugi termin "integracja pionowa" /wertykalna/ w odniesieniu do łączenia się przedsiębiorstw o różnej produkcji, zajmującymi się kolejnymi fazami obróbki tego samego surowca.

W polityce termin "integracja polityczna" pojawił się na początku lat dwudziestych naszego stulecia w dokumentach Ligi Narodów w formie, że integracja polityczna między poszczególnymi państwami powinna znaleźć wyraz w kontynuacji jej gospodarczego uzupełnienia. To uzupełnienie w formie integracji politycznej

PROCESY INTEGRACJI W EUROPIE ZACHODNIEJ W LATACH 1945 - 1949

Naszą współczesną polską rzeczywistość od kilku lat zdomin
dążenie części naszych elit

w międzywojennym dwudziestolecu określane było mianem "solidarności gospodarczej Europy".

W rozważaniach nad sprecyzowaniem definicji integracji wiele uwagi poświęcono procesowi integracji. Większość teoretyków i polityków stanęła na stanowisku, że zespalanie gospodarcze i polityczne państw to długi okres w czasie którego należy pokonać dyskryminujące bariery i przygotować społeczeństwa oraz struktury ekonomiczne i polityczne do procesu integrowania. Nie przygotowanie się do tego procesu mogłoby się negatywnie odbić na funkcjonowaniu zintegrowanych wspólnot a nawet mogłoby zagrozić istnieniu integracji.

Teoretycy zajmujący się integracją są zgodni co do tego, iż integracja to długotrwały proces prowadzony w ten sposób by w każdej chwili można go zmienić gdyby się okazało, że pierwotnie obrana forma nie odpowiada lub opóźnia dojście do obranego celu. Postępowanie integracyjne wymaga koordynowania. Proces zespalania gospodarek narodowych, czy wejścia do struktur już zintegrowanych, wymaga osiągania stopni integracyjnych.

Pierwszym stopniem integracji jest stworzenie w obrębie integrujących się państw obszaru wolnego handlu, gdzie cła i ilościowe ograniczenia celne zostają zniesione, przy czym każdy kraj zatrzymuje własne stawki celne wobec krajów które nie uczestniczą w procesie integracji.

Drugim stopniem integracji jest powstanie unii celnej w obrębie której, obok zniesienia dyskryminacji w dziedzinie wymiany towarów następuje zrównanie stawek celnych w handlu z krajami trzecimi.

Trzecim stopniem integracji jest zbudowanie wspólnego rynku, w którym zostają całkowicie zniesione bariery handlowe i odchodzi się od ograniczenia ruchu kapitałów.

Czwartym stopniem integracji jest unia gospodarcza, różni się ona tym od wspólnego rynku, że kontynuując proces znoszenia istniejących jeszcze ograniczeń towarowych i kapitałowych, harmonizuje się politykę gospodarczą integrujących się państw w celu usunięcia przeszkód wynikających z różnic między ich polityką. Piątym i ostatnim stopniem unifikacji, będzie zupełna integracja gospodarcza, która zakłada wprowadzenie jednolitej waluty, prowadzenie jednakowej polityki podatkowej, socjalnej oraz wymaga istnienia ponadpaństwowej władzy polityczno-gospodarczej, której decyzje muszą być wiążące dla państw członkowskich. Z punktu podejścia ekonomicznego proces integracji zostaje zakończony, ponieważ dalszy stopień zwiększania intensyfikacji gospodarczego łączenia będzie już niemożliwy.

W trakcie przechodzenia z etapu wspólnego rynku do unii gospodarczej powinien rozwijać się proces integracji politycznej bez którego nie będzie możliwe prowadzenie wspólnej polityki gospodarczej wewnątrz wspólnoty i w stosunkach z krajami trzecimi. W ostatnim stopniu integracji gospodarczej powinna zostać zintensyfikowana proces integracji politycznej.

Wyodrębniły się dwa nurty koncepcji integracji, wynikające z przeciwstawnych sobie ideologii polityki ekonomicznych. Pierwsza koncepcja integracji, związała się z liberalizmem, głoszącym globalizm lub uniwersalizm. Z punktu podejścia do metod integrowania koncepcja ta została określona jako integracja funkcjo-

nalna.

Druga koncepcja integracji związana jest z krytyką liberalizmu, nazwaną ją regionalizmem lub instytucjonalizmem, a próbuje rozbić mechanizm stosunków międzynarodowych kapitalizmu i opowiada się za integracją w skali regionalnej. Ta metoda integracji nazwana została nazwana instytucjonalną.

(przedstawiciele)

Według argumentacji kierunku uniwersalistycznego /J. Viner, A. P. Lerner, C. P. Kindleberger, M. Allais, G. Myrdal, P. Streeten, W. Ropke/ integracja może nastąpić wówczas, kiedy jednostki uczestniczące w procesie integracyjnym, będą zażywać równych szans i identycznej wolności, stworzą sobie warunki do osiągnięcia zamierzonych celów, zapewnią dla siebie pełne korzystanie z wytworzonych dóbr konsumpcyjnych oraz dłuższy wolny czas od pracy.

M. Allais i P. Streeten stoją na stanowisku, że integracja gospodarcza będzie następować wówczas kiedy zostanie wytworzony taki rynek w którym nie będzie żadnych przeszkód dla swobodnego przepływu towarów, kapitałów i osób. Wewnątrz takiego rynku kupujący będą kupować tam gdzie będzie najtaniej, sprzedawcy gdzie najdrożej, nastąpi zniesienie barier celnych, kontygentów, waluty będą wymieniane bez ograniczeń, kapitały będą lokowane tam gdzie przynosić będą największą rentowność, robotnicy będą mogli szukać zatrudnienia tam gdzie zaoferuje im się najatrakcyjniejsze wynagrodzenia.¹

Inny z przedstawicieli liberalnej koncepcji integracji

R. Aron idzie znacznie dalej w swojej definicji stwierdzając,

że "Dwie różne jednostki gospodarcze mogą być uważane za tym bardziej zintegrowane, im bardziej transakcje między indywidualnymi jednostkami tych jednostek gospodarczych są zbliżone do transakcji w tej samej jednostce gospodarczej. Ostatecznie unifikacja tych różnych gospodarek nastąpi, jeśli ruch dóbr kapitałów i ludzi odbywa się tak swobodnie między jednostkami gospodarczymi, jak to się dzieje wewnątrz którejkolwiek z nich!"²

Kolejny z czołowych przedstawicieli liberalnych koncepcji integracji B. Balassa stoi na stanowisku, iż integracji to po pierwsze proces a po drugie to stan spraw. Jako proces integracja obejmuje dążenia do osiągnięcia celu końcowego poprzez usunięcie dyskryminacji między gospodarkami różnych państw. Jako stan spraw oznacza doprowadzenie do końca procesu integracji poprzez usunięcie, wyeliminowanie jakichkolwiek form dyskryminacji między państwami integrującymi się.³ Jak wynika z tej definicji integracja dokonuje się w przedziale czasowym. Integracja zostanie osiągnięta wówczas kiedy dalsze zwiększanie intensywności gospodarczego złączenia będzie już niemożliwe. Granicą integracji będzie stworzenie takiej struktury międzynarodowej gospodarki, która usunie wszelkie sztuczne przeszkody dla działania i zostaną wprowadzone świadomie wszystkie pożądane elementy koordynacji i unifikacji.⁴

Tak więc dla zwolenników liberalnej doktryny ekonomicznej w konserwatywnym wydaniu najskuteczniejszym kierunkiem integracji dla krajów kapitalistycznego systemu będzie wolny handel. Oznaczało to powrót do kanonów gospodarki światowej sprzed I wojny światowej, kiedy to istniała swobodna wymiana walut, ruch dóbr i

usług, kapitałów i ludności nie napotykały żadnych ograniczeń. Nie znano też kontygentów importowych i innych restrykcji.

Koncepcje integracji funkcjonalnej, uniwersalnej nie zyskały praktycznie wielu zwolenników. Złożyło się na to szereg przyczyn wynikających z tego, iż pełny liberalizm gospodarczy i wolny handel nie przynosiły postulowanych efektów. Musiało to spowodować interwencjonizm państwowy, zmierzający do osiągnięcia wewnętrznej integracji gospodarek narodowych. Rządy podejmując decyzje w zakresie ceł, zróżnicowanych podatków, subsydiowania poszczególnych gałęzi produkcji, czy polityki walutowej przestały być formą dyskryminacji, a stały się podstawowymi narzędziami polityki integracyjnej w ramach danego kraju.

Podstawą narodowej polityki integracyjnej było oparcie się, i rozbudowanie poczucia solidarności społecznej, wynikającej z przynależności do jednego narodu i życia w ramach jednego narodowego państwa. Wychodząc z założenia, że nie będzie możliwa liberalna idea wolnego handlu o światowym zasięgu, nie będzie możliwe dokonanie integracji bez zaangażowania instytucji państwowych i ponadnarodowych, które uwzględniłyby interesy i politykę gospodarczą poszczególnych integrujących się państw.

Na bazie krytyki idei wolnego handlu o światowym zasięgu i założeń globalnej integracji, wyrosła druga koncepcja integracji zwana regionalizmem, a z punktu widzenia metody zespalandy metodą instytucjonalną.

Koncepcja integracji regionalnej zyskała wielu zwolenników wśród decydentów politycznych.

Do najwybitniejszych teoretyków integracji regionalnej należy

zaliczyć: B. Balassa, T. de Scitovsky, P. Streeten, A. Predohl, J. Tinbergen. W ocenie gospodarki kapitalistycznej nie odbiegają oni wprawdzie od pozycji konserwatywnego liberalizmu /część z nich to byli zwolennicy integracji uniwersalnej/, ale w kwestii podejścia do rozwiązywania problemów ekonomicznych zajmują odmienne stanowisko. Stoją na pozycji, że rzeczą nieodpowiedzialną, wobec zmiany kierunków politycznych i gospodarczych, byłoby kierować wysiłki na rzecz odbudowy wolnego handlu o światowym zasięgu. Należy główny wysiłek skierować na osiągnięcie bliżej leżącego celu, wzrostu wymiany dóbr między narodami zblizonymi geograficznie, społecznie, kulturalnie i współpracującymi między sobą już od dawna. Nie wystarczy już zniesienie lub ograniczenie dyskryminujących przepisów dotyczących wolnego handlu. Problemy integracji muszą być rozwiązywane przez powołanie, zmierzających do integracji państw, międzynarodowych instytucji gospodarczych, a nawet władz ponadnarodowych, które przejmą rozliczne kompetencje będące dotychczas uprawnieniami rządów poszczególnych państw.

"Niektórzy ekonomiści dowodzą, że wspólny rynek oraz swobodny ruch kapitałów i siły roboczej wystarczają do osiągnięcia celów integracji; inni sądzą, że nie wystarcza usunięcie przeszkód w swobodnym ruchu produktów i czynników, lecz musi je uzupełniać koordynowanie i uzgadnianie narodowych polityk gospodarczych przez wprowadzenie ogólnoeuropejskich planów i ogólnoeuropejskiej polityki oraz tworzenie ponadnarodowych administracyjnych organów, niezbędnych do realizacji tych planów i polityki."⁵

W podobny sposób wypowiada się J. Tinbergen: "Integrację można określić jako stworzenie najbardziej pożądanej struktury

gospodarki międzynarodowej, znoszącej sztuczne przeszkody dla osiągnięcia optymalnej działalności, i wprowadzenie rozmaite wszystkich pożądaných elementów koordynacji i unifikacji." ⁶

Regionaliści stoją na stanowisku, że integracja Europy Zachodniej nastąpi dopiero wtedy, gdy poszczególne państwa zjednoczą się do tego stopnia, iż utworzą jedną ekonomiczną całość na wzór gospodarki narodowej. Stanowiska te były odbiciem najbardziej realistycznego spojrzenia na procesy integracji. Integrację ekonomiczną wiązano z polityczną stroną procesów integracyjnych. Polityka integracyjna prowadzona przez rządy państw unifikujących się, powinna stanowić nie tylko jako narzędzie do scalenia gospodarek narodowych, ale być podstawą integracji politycznej, jako ostatecznego celu procesów integracyjnych. Integracja gospodarcza ma tylko ułatwić osiągnięcie celu ostatecznego.

Zwolennicy integracji regionalnej /instytucjonalnej/ zakładają, że państwa uczestniczące w procesie integracji muszą zrzec się części swej suwerenności narodowej na rzecz ponadnarodowych instytucji integracyjnych. Na takim stanowisku stoi cytowany ekonomista J. Tinbergen oraz holenderski polityk E. K. Kleffens, który "... przez integrację rozumie, - zgodnie jak sądzi - z tym co jest ogólnie akceptowane w znaczeniu tego terminu, przeniesienie na odpowiednie ciała międzynarodowe części władzy przyozługującej uprzednio indywidualnym państwom suwerennym." ⁷

Najbardziej uczuleni na zachowanie suwerenności narodowej w odniesieniu do procesów integracji byli od początku politycy francuscy. Na argumenty, że należy państwa Europy Zachodniej

połączyć ścisłymi więziami, bo wtedy stanie się ona jedną z największych potęg świata, wyrażali zdecydowany sprzeciw. Konsekwentnie opowiadali się za zachowaniem suwerenności politycznej i "sentiment national" w tradycyjnym klasycznym ujęciu.

Robert Schuman twórca pierwszej europejskiej ponadnarodowej organizacji gospodarczej Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali /EWWiS/, zagorzały zwolennik gospodarczego i politycznego zjednoczenia Europy Zachodniej stał na stanowisku, że "Ideał europejski nie powinien w żadnym razie pogardzać ideami narodowymi, wręcz przeciwnie, uważam ideę narodową za ideę każdej struktury europejskiej. Stwarzanie Europy nie może być z konieczności fuzją tego, co jest i winno zostać oddzielne. Należy, powtarzam, wyjść z poczucia narodowego, jako przedwstępnego warunku każdej trwałej konstrukcji europejskiej. Sentyment europejski nie powinien go zastąpić, lecz uzupełnić. Wychodzi się na wyższe piętro nie dlatego, aby zniszczyć to, co jest pod spodem. Jestem wrogiem wszelkiej idei narodu europejskiego. Siła Europy zawisła od tego, aby nie stała się ona jednym narodem, lecz aby zachowała różnice, których nie należy niwelować".⁸

Najdalej w swych rozważaniach na temat procesu integracji idą dwaj niemieccy ekonomiści R. Sannwald i J. Stohler. W pracy *Wirtschaftliche Integration* na pierwszym miejscu stawiają polityczne cele integracji. "Ważniejsze niż ekonomiczne są jednak rozwiązania polityczne. Jeśli bowiem idzie o egzystencję Europy integracja jest mniej ekonomicznym a znacznie bardziej politycznym postulatem. Można wprowadzić ułatwić jego realizację przez współpracę gospodarczą, jednak jako cel ostateczny czysta unia

gospodarcza jest nie do pomyslenia".⁹

Akcentowanie politycznych celów integracji wychodziło naprzeciw działającym od zakończenia II wojny światowej ruchom na rzecz politycznego zjednoczenia Europy Zachodniej. Najwięcej planów na rzecz politycznej integracji zostało wysuniętych przez polityków ówczesnych zachodnich Niemiec. Politycy niemieccy widzieli w procesie integracji zachodnioeuropejskiej wyjście powstającego państwa zachodnioniemieckiego z izolacji politycznej, będącej skutkiem II wojny światowej. Naprzeciw tym dążeniom wyszli politycy francuscy, którzy w procesie integracji Europy Zachodniej mieli inne cele. Pragnęli zapewnić Francji pozycję pierszoplanową na kontynencie oraz włączyć powstające państwo zachodnioniemieckie w struktury instytucji ponadnarodowych, by w ich ramach kontrolować politykę niemiecką.

HISTORIA INTEGRACJI ZACHODNIOEUROPEJSKIEJ

Idea integracji europejskiej, która się stała bardzo popularna po II wojnie światowej może sugerować, że jest ona wytworem ostatniego półwiecza. Takie wrażenie można odnieść obserwując działalność polityków jak i literaturę dotyczącą problemów ekonomicznej i politycznej współpracy państw Europy Zachodniej.

Od czasów wczesnego średniowiecza po wiek XX istniały plany i projekty stworzenia w Europie związku państw lub federacji. Celem zjednoczenia Europy, sięgając najstarszych koncepcji, było zapewnienie narodom europejskim pokoju i takich warunków społeczno-gospodarczych, które zapewniłyby zamieszkującym Stary Kontynent ~~nar~~ społeczeństwom lepszą przyszłość.

Jedną z pierwszych koncepcji zjednoczenia Europy było utworzenie wspólnoty Chrześcijańskiego świata wzorowanej na tradycji rzymskiego. Zjednoczenie Europy miało się dokonać pod przewodnictwem papieża i cesarza rzymsko-niemieckiego. Rzecznikiem takiego zjednoczenia był Karol Wielki. Geograficznym obszarem europejskiej chrześcijańskiej wspólnoty było cesarstwo, przeciwstawiające się pogańskiemu wschodowi i islamskiemu tureckiemu islamowi. Chrześcijańska wspólnota europejska rozpadła się a na jej gruzach powstało szereg suwerennych państw narodowych, których władcy dążyli do wyzwolenia się spod kurateli Kościoła Katolickiego.

Pierwszą próbą, udektamentowaną historycznie, przebudowy Europy na zasadach stworzenia federacji suwerennych państw był

projekt czeskiego króla Jerzego z Podiebradu /1420 - 1471/ utworzenia Ligi Pokoju składającej się z Polaki, Czech, Węgier, Francji, Bawarii, Wenecji i Burgundii. Państwa te miały się zjednoczyć i wspólnie przeciwstawić się tureckiemu zagrożeniu. W Lidze Pokoju nie było miejsca dla papieża a cesarz narodu niemieckiego i papieża mógł wejść do ligi na tych samych zasadach co pozostali władcy. Powstanie Ligi pokoju godziłoby w uprzywilejowaną pozycję papieża. Projekt zakładał, iż głównym organem ligi byłaby rada, obradujący kolejno w stolicach poszczególnych państw. Drugi organ to trybunał, podlegający radzie. Państwa wchodzące w skład ligi nie miałyby praw z własnej inicjatywy wypowiedzieć wojen. O wojnie i pokoju decydować miała tylko Rada. Każde państwo miało mieć jeden głos. Decyzje miały zapadać w sprawach ważnych jednomyślnie, w innych przez większość. Liga posiadałaby uprawnienia ustawodawcze, prawa sankcji, mogła rozszerzać skład państw członkowskich, decydować o wojnie i pokoju, kontrolować armie narodowe i finanse państw członkowskich. Administrowaniem spraw ligi miał zajmować się sekretariat, zarząd skarbowy i dział archiwalny. 10

Lata renesansu wniosły nowe rozumienie spraw integracji europejskiej. Na uwagę zasługują trzy dokumenty poświęcone zapobieganiu wojnom w Europie i tworzeniu ponadnarodowych związków państw.

I. Plan E. Cruce /XVII w./ wzywał europejskich monarchów do zaprzestania wojen. Na zachowaniu pokoju w Europie miała czuwać międzynarodowa rada ambasadorów wszystkich państw europejskich. Rada miała mieć uprawnienia nadrzędne nad władcami państw oraz prawo sankcji w stosunku do krajów nie stosujących się do decy-

zji rady.

II. Plan W. Penna zakładał powołanie do życia parlamentu europejskiego, wybieranego na założeniach proporcjonalnego prawa wyborczego. Parlament zbierałby się raz w roku. Państwa reprezentowane w parlamencie były zobowiązane do wspólnego wystąpienia zbrojnego wobec państwa, które nie zastosowało się do międzynarodowego orzeczenia.

III. "Wielki Plan" francuskiego króla Henryka IV /opracowany przez księcia Sully'ego/ zakładał stworzenie federacji państw europejskich trzech wyznań: katolickiego, luterańskiego i kalwińskiego, funkcjonującej na zasadzie "cuius regio eius religio". W skład federacji miało wejść 15 państw - 6 dziedzicznych monarchii, 5 obieralnych i 4 republiki. Federacja wyposażona byłaby we własną armię, składającą się z narodowych kontygentów. Wewnętrzne spory miały być rozstrzygane przez Wielką Radę oraz poległe jej 6 rad regionalnych. Rosja i Turcja ze względów religijnych, znalazłyby się poza systemem europejskim.¹¹

W XVIII wieku również pojawiło się wiele koncepcji zapewnienia w Europie pokoju na drodze utworzenia nowego ładu. Na uwagę zasługuje wizja francuza Ch. de Saint-Pierre. Powołana dobrowolnie przez państwa unia europejska miała zapewnić mieszkańcom naszego kontynentu "pokój wieczysty". Na straży pokoju miał stać stały kongres lub senat sfederalizowanych państw, w których każdy członek miałby równoprawny głos. Unia miała również ingerować w sprawy gospodarcze i handlowe państw członkowskich. Wizje "pokój wieczystego" rozwineli w swych pracach J.J. Rousseau i J. Kant. J. J. Rousseau zwrócił uwagę na oparcie nowego ładu w Eu-

ropie na poszanowaniu prawa międzynarodowego. J. Kant w "Traktacie Wiecznego Pokoju" precyzując założenia przyszłych Stanów Zjednoczonych Europy, wysunął cały szereg zasadniczych postulatów: zaprzestanie zawierania tajnych umów, gwarancje niepodległości poszczególnych państw, zniesienia stałych armii i przestrzeganie zasad nieinterwencji w wewnętrzne sprawy suwerennych państw. J. Kant opowiedział się za federacją wolnych państw republikańskich, odrzucając monarchię; argumentując, iż tylko republikańskie formy rządów we wszystkich państwach będą dawać gwarancje, że wojny nie zostaną wypowiedziane bez zgody obywateli.

Znaczący wpływ na rozwój idei integracji europejskiej wywarły Rewolucja francuska oraz rozwój przemysłu jaki dokonał się w Europie na przełomie XVIII i XIX wieku. Na rozwój idei zjednoczenia Europy duży wpływ mają doświadczenia Stanów Zjednoczonych. Saint Simon w 1814 r. nawiązując do koncepcji Napoleona stworzenia "Europy jednolitej", "Europy narodowo-liberalnej", przedstawił plan utworzenia zjednoczonej Europy jako ponadnarodowej monarchii konstytucyjnej oraz powołanie dwuizbowego parlamentu ogólnoeuropejskiego. Ten dwuizbowy parlament miał stanowić najwyższą władzę ustawodawczą i rozstrzygać ewentualne spory pomiędzy państwami-członkami owego ogólnoeuropejskiego państwa.

Hasło integracji ogólnoeuropejskiej pojawiło się w czasie trwania Kongresu Wiedeńskiego. Miała to być integracja, w której czołową rolę odgrywałyby Austria i Rosja.

Na początku XIX w. pojawiają się koncepcje gospodarczego zje-

dnoczenia Europy. Rodzący się liberalizm, zwracał uwagę na znaczenie wolnego handlu dla pokoju i jedności europejskiej. Zdaniem liberałów droga do federacji czy wspólnoty prowadzi przez realizowanie wolnego handlu i stopniowo wrastającej gospodarczej zależności jednych państw od drugich.

Do gospodarczych idei zjednoczenia najszybciej nawiązały Prusy. Dążąc do dogonienia Francji i Anglii, czołowych potęg kapitalistycznych, podjęły działania na rzecz utworzenia w Rzeszy Niemieckiej jednego organizmu gospodarczego. Najpierw powołano w 1818 r. Pruską Unię Celną, następnie w 1834 r. Niemiecki Związek Celny. Związek ten objął prawie wszystkie państwa niemieckie geograficznie stanowił obszar 162 870 mil kwadratowych zamieszkałych przez około 23,5 mln ludności.¹²

Na rozwój idei integracji europejskiej duży wpływ miał przykład federalizmu amerykańskiego. Gorącym zwolennikiem zjednoczenia Europy na zasadach federalistycznych był V. Hugo, który na kongresie przyjaciół pokoju w Paryżu w roku 1849, powiedział m.in.: "Przyjdzie dzień, kiedy Ty Francjo, Ty Rosjo, Ty Italio, Ty Anglio, Wy Niemcy, kiedy Wy wszystkie narody kontynentu, zespolicie się ściśle w wyższą jednostkę i założycie europejskie braterstwo, nie utraciwszy Waszych swoistości i indywidualności /.../ Przyjdzie dzień, w którym nie będą istnieć żadne pola bitew niż rynki otwierające się handlowi i umysły otwierające się Ideom. Będziemy mieli Stany Zjednoczone Europy, które ukoronują proces rozwojowy starego świata tak jak Stany Zjednoczone Ameryki są ukoronowaniem Nowego Świata".¹³

W drugiej połowie XIX w. koncepcje zjednoczenia europejskiego zaczęły ustępować tendencjom nacjonalistycznym. Znajduje to wyraz w eksponowaniu interesów własnego narodu, kosztem innych. W Europie rozpoczęła się rywalizacja gospodarcza oraz przedkładanie przez mocarstwa własnych imperialnych interesów nad sprawami współpracy.

W tym okresie następuje podział polityczny i kulturalny Europy. Podział ten wiąże się z powstaniem w Europie dwóch wielkich prądów polityczno-kulturowych: "zachodnioeuropejczyków" i "słowianofilów". Zwolennicy pierwszego, głównie Niemcy, uważali społeczeństwa Europy Zachodniej za spadkobierców świata antycznego i kontynuatorów kultury romańsko-germańskiej, jako bardziej wartościowe od ludów zamieszkujących Europę Wschodnią. "Słowianofile", którzy wywodzili się głównie z Czech i Rosji, uważali "zachodnioeuropejczyków", jako przedstawicieli przeżytych już idei.

Na tle tych sporów ożyły koncepcje stworzenia środkowoeuropejskiej unii celnej, obejmującej Austro-Węgry, Rzeszę Niemiecką i państwa Półwyspu Bałkańskiego. Przywódcą unii miał być Berlin. Koncepcja ta legła u podstaw, ostatecznie już sformułowanych w 1879 roku przez C. Frantza, założeń Mitteleuropy. Założenia Mitteleuropy zmierzały do przywrócenia wielkości Rzeszy Niemieckiej z okresu Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego w Europie Środkowej i Południowo-wschodniej poprzez stworzenie na tych obszarach wielkiego obszaru gospodarczego /Grossraumwirtschaft/, na którym miano budować jedność polityczną, gospodarczą, kulturową i rasową. C. Frantz uważał, że w skład niemiecko-

-austriackiej Europy powinny wejść także Belgia, Holandia, Szwajcaria i kraje Półwyspu Skandynawskiego. Mitteleuropa, utrzymująca tylko kontakty gospodarcze z Wielką Brytanią, miała skutecznie przeciwstawiać się wpływowi Francji, Rosji i Stanów Zjednoczonych w Europie. ¹⁴ Ostatecznie Mitteleuropa miała rozciągać się od Renu na zachodzie do Zatoki Perskiej na południowym Wschodzie. W jej skład miały wejść ziemie polskie i ukraińskie. Idea integracji Europy pod hegemonią Niemiec została rozwinięta przez teoretyków niemieckich. J. Partsch, K. Ch. Planck i F. Naumann uzasadniali rolę wielkich Niemiec w Europie. ¹⁵ G. W. Leibnitz opracował teorię wielkiego obszaru gospodarczego. ¹⁶ F. Ratzel, twórca niemieckiej geopolityki, wysunął teorię, że podstawową funkcją państwa jest dążenie do stałego powiększania i zdobywania nowej przestrzeni życiowej /Lebensraum/. ¹⁷ K. F. Wolff wyszedł z teorią istnienia ras panujących /Führerrassen/ i służalczych /Folgerassen/. ¹⁸

Do realizowania koncepcji politycznych, gospodarczych i militarnych Mitteleuropy przystąpili politycy i generałowie niemieccy po wybuchu I wojny światowej. Działania te spotkały się ze zdecydowanym przeciwdziałaniem liberalnopacyfistycznych kręgów. W czasie wojny na nowo odżyły koncepcje utworzenia Stanów Zjednoczonych Europy.

Podpisane po zakończeniu I wojny światowej traktaty pokojowe z pokonanymi przez Entente państwami nie rozwiązały zawiłych europejskich problemów politycznych i narodowościowych. Cały okres międzywojennego dwudziestolecia to lata licznych konfliktów i tarć między europejskimi państwami. Z postanowień traktatowych

najbardziej niezadowolone były pokonane Niemcy, niechętna im były Rosja Radziecka, uważając, że wersalski ład pokojowy w Europie był wymierzony przeciwko pierwszemu państwu komunistycznemu. W wyniku postanowień wersalskich Europa została zróżnicowana gospodarczo. Powstały dwa bloki państw: blok państw dysponujących nowoczesnym przemysłem i blok państw rolniczych o niskim stopniu cywilizacji. Sprzyjało to podziałom społecznym. Na bazie lewackich i szowinistycznych tendencji rozwijał się w Europie faszyzm, który we Włoszech, następnie w Niemczech, Hiszpanii i Portugalii przekształcił się w formę faszystowskiej dyktatury. Wspierany przez Związek Radziecki rozwijał się ruch komunistyczny dążący do przebudowy Europy drogą rewolucji socjalistycznej.

Część państw europejskich weszła do Ligi Narodów, część została poza nią.

Wymienione czynniki nie sprzyjały wykształceniu się koncepcji zbliżonych integracji europejskiej. Powstało ich wiele, ale większość z nich nawzajem się wykluczała. Z pośród wielu koncepcji integracji Europy jakie zostały opracowane w okresie międzywojennym do najważniejszych należy zaliczyć:

- europejskie koncepcje integracyjne pod patronatem Ligi Narodów;
- ruch paneuropejski Coudenhove-Kalergiiego;
- francuskie inicjatywy E. Herriota i A. Briarda;
- koncepcja skandynawska;
- hitlerowska koncepcja "nowego ładu" w Europie.

Bezpośrednio po zakończeniu I wojny światowej, w Europie zaczę-

ły powstawać ruchy i stowarzyszenia na rzecz zachowania pokoju. Znaczna ich część zachowanie pokoju upatrywała w integracji państw europejskich dokonanej pod patronatem Ligi Narodów, organizacji ponadnarodowej powołanej do popierania współpracy międzynarodami, gwarantowania pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego, czuwania nad przestrzeganiem przez jej członków prawa międzynarodowego i poszanowania wszelkich traktatowych zobowiązań we wzajemnych stosunkach międzynarodowych. Te szczytne założenia zaczęły burzyć rozwijające się nacjonalizmy, eksponujące interesy własnego narodu i własnego państwa. Nie przyjmowały one do wiadomości, że żyjące w Europie społeczeństwa są od siebie zależne i państwa powinny podporządkować się zbiorowemu dobru jakim jest zachowanie pokoju. Nacjonalizmy narodowe spowodowały, że nadzieje jakie pokładali zwolennicy integracji w Lidze Narodów szybko okazały się złudne.

Z tych to powodów powstające w Europie stowarzyszenia na rzecz integracji działały poza strukturami Ligi Narodów. Pierwszym stowarzyszeniem była Unia Międzyparlamentarna, która za najważniejsze zadanie swej działalności uznawała dążenie do porozumienia narodów, rozbrojenia, kontroli polityki zagranicznej rządów oraz rozszerzanie współpracy gospodarczej między europejskimi państwami.

Do programu Unii Międzyparlamentarnej zbliżone były programy Unii Stowarzyszeń Ligi Narodów.

W latach dwudziestych w Niemczech pojawił się ruch, którego celem było doprowadzenie do porozumienia i współpracy państw zachodniej Europy. Twórcą ruchu był A. Nossig, z pochodzenia pol-

ski Żyd. Powołał on do życia Europejski Związek Pokoju, którego celem było nie dopuszczenie do odrodzenia się militarystyki w Europie, zachowanie pokoju, propagowanie rozbrojenia i dobrosąsiedzkiego podejścia do rozwiązywania konfliktów. ¹⁹ Z czasem program działania związku został rozszerzony na rzecz integracji gospodarczej Europy, poprzez powołanie Europejskiej Rady Gospodarczej i Europejskiej Unii Celnej. Podjęto wysiłki na rzecz włączenia do europejskiej struktury integracyjnej Wielkiej Brytanii i Związku Radzieckiego oraz powołania przedstawicielstw prowadzących agitację na rzecz integracji międzynarodowej. A. Hossig swoją wielokierunkową działalność prowadził w ścisłym porozumieniu z rządem Republiki Weimarskiej, co musiało się spotkać z nieprzychylnym stanowiskiem francuskich czynników politycznych.

Z inicjatywy działaczy francuskich paryska sekcja Związku Europejskiego została przekształcona w Francuski Komitet d/s Współpracy Europejskiej. W 1928 r. z inicjatywy Paryża powołano Międzynarodowe Stowarzyszenie d/s Współpracy Europejskiej. Celem stowarzyszenia było: podjęcie współpracy z wszystkimi organizacjami integracyjnymi działającymi w ramach Ligi Narodów, ujednoczenie polityki celnej między poszczególnymi krajami i udoskonalenie kontaktów gospodarczych, usprawnienie wydawania wiz w ramach wspólnoty europejskiej, modyfikacja przepisów dotyczących lotniczej komunikacji. ²⁰

Idea integracji Europy propagowana przez stowarzyszenia związane z Ligą Narodów nie zyskała szerszego poparcia wśród polityków.

Większe rezultaty osiągnęli zwolennicy koncepcji integracyjnej skupieni w ruchu Paneuropejskim Coudenhove-Kalergiiego,

założonego w roku 1922. Głównym celem ruchu Paneuropejskiego było propagowanie zjednoczenia wszystkich państw europejskich z wyjątkiem Wielkiej Brytanii i Związku Radzieckiego. Państwa świata Coudenhove-Kalergi podzielił na bloki, w zależności od ich poziomu kultury, cywilizacji i rozwoju gospodarczego. Do pierwszego blokualiczył państwa europejskie /bez Związku Radzieckiego i Wielkiej Brytanii/; do drugiego Wielką Brytanię z jej dominiami; do trzeciego Amerykę Północną ze Stanami Zjednoczonymi na czele; do czwartego ZSRR a do piątego bloku państwa Dalegiego Wschodu. U podstaw podziału na bloki leżał pogląd, iż każdy z nich rozwija się według własnych praw ekonomicznych i politycznych.

Najwięcej uwagi Kalergi poświęcił krajom europejskim. Podkreślał, że Europie zagrażają dwa mocarstwa światowe; Związek Radziecki i Stany Zjednoczone. Powstanie ZSRR uważał za największe niebezpieczeństwo dla suwerenności europejskich państw. Związek Radziecki jako najbliższy sąsiad rozkłada od wewnątrz za pomocą komunistycznej ideologii Europę i dąży do jej politycznego podboju.

Przed radzieckim i amerykańskim zagrożeniem Europa może obronić się jedynie wtedy kiedy zorganizuje się w samodzielny polityczno-gospodarczy blok oparty na zasadach konfederacji. Konfederacja ta miała być oparta na równości, suwerenności i bezpieczeństwie państw członkowskich. Głównymi jej więzami miała być unia celna i monetarna. Wspólnota ta miała posiadać własne siły zbrojne i własny trybunał.

Integracja Europy według założeń Kalergiego miała dokonać się w trzech etapach:

- powołanie krajowych związków europejskich;
- utworzenie europejskiego związku celnego i monetarnego, jako instrumentu łączącego poszczególne państwa w jeden organizm gospodarczy;
- powołanie Stanów Zjednoczonych Europy.

Wiele kontrowersji wzbudzało wyłączenie z integracji Wielkiej Brytanii. Wyłączenie Wielkiej Brytanii z Paneuropy Coudenhove-Kalergi uzasadniał tym, że wprawdzie jest ona połączona z Europą kontynentalną licznymi więzami, ale jej zainteresowania po I wojnie światowej koncentrują się na zamorskich posiadłościach a nie na problematyce europejskiej. Wyeliminowanie Rosji z integracji europejskiej uważano za całkowicie naturalne. Uważano Rosję za politycznie i cywilizacyjnie odrębną część świata - Euroazję. Ponadto obawiano się, że Rosja, nawet niekomunistyczna, z olbrzymimi obszarami azjatyckimi zdominuje Stany Zjednoczone Europy.²¹

Ruch Paneuropejski, aż do końca lat dwudziestych był popiera-ny przez znanych polityków, działaczy gospodarczych oraz ludzi nauki i kultury. W latach trzydziestych zainteresowanie koncepcjami Kalergiego znacznie osłabło. Idea Paneuropejska odżyła ponownie w latach drugiej wojny światowej.

Największą popularnością wśród zwolenników integracji europejskiej spotkały się francuskie inicjatywy zjednoczeniowe opracowane przez E. Herriota /1924 r/ i A. Brianda /1929 r./. U podstaw obydwu inicjatyw legło dążenie do utrzymania mocarstwowej pozycji Francji w Europie, zdobytej po pierwszej Wojnie światowej.

E. Herriot opowiadał się za regionalnym paktem państw euro-

pejskich opartym na zasadzie równości państw, które do niego przystąpiły. Stał na stanowisku zniesienia taryf celnych, zorganizowania ogólnoeuropejskiego arbitrażu, rozbrojenia i ustanowienia systemu bezpieczeństwa, co także postulował ruch Pan-europejski. 22

Z bardziej konkretną inicjatywą stworzenia Stanów Zjednoczonych Europy wystąpił we wrześniu 1929 r. w Genewie na forum Ligi Narodów minister spraw zagranicznych Francji A. Briand. Propozycja Brianda zakładała powołanie konfederacji państw europejskich. Organem kierującym konfederacją miała być Konferencja Europejska wszystkich państw europejskich należących do Ligi Narodów i zrzeszonych w Stanach Zjednoczonych Europy. Organem wykonawczym Komitet Polityczny. Sprawami organizacyjno-administracyjnymi miał zajmować się Sekretariat.

Według A. Brianda Stany Zjednoczone Europy miały być luźnym związkiem państw respektującym całkowitą suwerenność i niepodległość krajów wchodzących w skład związku. Związek miał się opierać na trzech podstawowych zasadach:

I. Podporządkowanie problemów ekonomicznych zagadnieniom politycznym. Miało to zapobiegać dominacji państw z o dużych potencjałach gospodarczych nad pozostałymi skądziej rozwiniętymi gospodarczo członkami.

II. Uznaniem przez wszystkie państwa członkowskie, że europejska współpraca polityczna winna dążyć do zbudowania takiej jedności europejskiej, która przynosząc partnerom korzyści, płynące ze zbiorowej solidarności, szanowałaby w pełni suwerenność narodową i niepodległość każdego państwa członkowskiego.

III. Nowa organizacja ekonomiczna Europy powinna aprzyjąć zblifaniu systemów gospodarczych państw członkowskich w celu utworzenia wspólnego europejskiego rynku²³.

Inicjatywa Brianda spotkała się z chłodnym przyjęciem przez państwa europejskie. Polska, Włochy oraz Finlandia zastrzegły, że są przeciw jakiegokolwiek naruszeniu suwerenności państwowej. Wielka Brytania i Związek Radziecki, które nie miały być członkami proponowanej przez Brianda konfederacji, podjęły od razu działania, by inicjatywę tę storpedować. Republika Walmarska odniosła się do inicjatywy z dyplomatyczną rezerwą.

Żadne z państw europejskich nie było gotowe do ustępstw na rzecz europejskiej jedności. W Europie zaczęła narastać nieufność, która uniemożliwiała rzeczową dyskusję na rzecz integracji. Potwierdzają to stanowiska polityków, zajmowane do kolejnych inicjatyw i planów integracyjnych o regionalnym zasięgu, takich jak: utworzenie austriacko-niemieckiej Unii Celnej /1931 r./;²⁴ powołaniu Federacji Państw Nadnaujskich, wysuniętej przez francuskiego premiera A. Tardieu /1932 r./.²⁵ Propozycje te zakończyły się zupełnym fiaskiem.

Na obrzeżach omawianych poprzednio planów integracji europejskiej rozwijał się ruch zwany "Inicjatywa Skandynawska". Jego czasowym ideologiem był duńczyk C. F. Heerfordt, który wysunął plan utworzenia takiego bloku państw europejskich, w którym wszystkie sporne kwestie miały być rozwiązywane drogą negocjacji. W skład takiej organizacji miały wejść wszystkie państwa europejskie, w tym Związek Radziecki i Wielka Brytania. Filarem nowej organizacji europejskiej miała być Francja i Niemcy.

Pierwszym zadaniem organizacji miało być przyście z pomocą państwom, które najbardziej ucierpiały podczas wojny. Następnie utworzenie takich struktur ponadregionalnych federacji państw, które by na jakościowo nowych podstawach zabezpieczały narody świata przed nową wojną.

Według Heerfordta na świecie istniało by kilkanaście ponadregionalnych federacji tworzących Stany Zjednoczone Świata. W Europie taką organizacją byłyby Stany Zjednoczone Narodów Europejskich /SZNE/. Podstawowymi celami SZNE miało być:

- zapewnienie pokoju i wewnętrznego ładu państw europejskich;
- zagwarantowanie każdemu partnerowi SZNE swobodnego rozwoju kultury narodowej, życia gospodarczego i prawidłowej eksploatacji bogactw naturalnych.²⁶

Realizację tych celów miała umożliwić jednolita polityka celna, mająca eliminować nierówności w rozwoju gospodarczego między państwami członkowskimi.

"Inicjatywa Skandynawska" nie spotkała się mimo zabiegów P. Heerfordta z konkretnym zainteresowaniem polityków europejskich. Odrzucona została przez Francję i Polskę. Nie zauważone zostały również propozycje angielskiej organizacji Federal Union /powstałej w 1938 r./, propagującej rozwiązania federacyjne i wzywającej zachodnie demokracje do utworzenia związku państw zdolnego do przeciwstawienia się europejskim reżymom totalitarnym.

W latach trzydziestych w Niemczech po dojściu A. Hitlera do władzy przystąpiono do wkrzeszania założeń Mitteleuropy w narodowo-socjalistycznym wydaniu. Została rozwinięta sformułowa-

na w połowie XIX w. doktryna "gospodarki wielkiego obszaru" /Grossraumwirtschaft - GRN/, na którym miał zapanować hitlerowski "nowy ład europejski". Hasła GRN miały służyć do tworzenia wielkoniemieckiego narodu, jako narodu wybranego przez historię, zdolnego do podporządkowania sobie "słabszych" i "mniej wartościowych". "Wielki obszar gospodarczy" miał być podstawą do budowy Świętej Rzeszy Germańskiej Narodu Niemieckiego.²⁷ Wielkoniemiecka rzesza miała geograficznie obejmować oprócz centralnych ziem niemieckich, Austrię, Czechosłowację i zachodnie ziemie Polski. Z wschodnich ziem Polski, państw bałtyckich, Półwyspu Bałkańskiego, Ukrainy, terenów nadwożańskich oraz Gruzji miał powstać Związek Państw Wschodnich /Ostbund/, całkowicie podporządkowany Wielkiej Rzeszy. Na Zachodzie Europy miał powstać Związek Państw Zachodnich /Westbund/, w skład którego miały wejść: Belgia, Holandia, północna Francja. Na Półwyspie Skandynawskim miał powstać Związek Państw Północnych obejmujący Danie, Szwecję i Norwegię. /Norbund/. Westbund i Norbund miały mieć przyznane ograniczoną samodzielność. Pozostałe państwa europejskie /z wyjątkiem Anglii/ miały egzystować jako jednostki półautonomiczne o satelickim statusie. Powyższe założenia zostały sformułowane przez A. Hitlera w 1934 roku.²⁸ W następnych latach koncepcja "hitlerowskiego ładu europejskiego" wielokrotnie była konkretyzowana. W roku 1938 Hitler przystępuje do budowy "wielkiej Rzeszy" przy pomocy sił zbrojnych. Po aneksji Austrii /marzec 1938/ Czechosłowacji /marzec 1939/ następnie podbojów: Polski /wrzesień 1939/, Danii i Norwegii /kwiecień 1940/, Francji /czerwiec 1940/, Półwyspu Bałkańskiego /kwiecień 1941/ i sekcji zachodnich obszarów Związku Radzieckiego /czerwiec - listopad 1941/

Hitler przystąpił do realizacji "nowego ładu w Europie" /Neuordnung in Europa/. U podstaw tworzenia "nowego ładu" legły poglądy, że Niemcy są upoważnione do objęcia politycznego i ekonomicznego przywództwa w Europie. W czasopiśmie "Weltwirtschaftliches Archiv" w latach 1940 - 1941 ukazało się wiele artykułów hitlerowskich ekonomistów o naturalnej hegemonii Niemiec w gospodarce europejskiej, o tym, że inne kraje Europy powołane są przede wszystkim do tego, aby dopełniać niemiecką gospodarkę. Pisano o konieczności utworzenia w Europie "wielkiego obszaru ekonomicznego", jako silnego ekonomicznego bloku obejmującego szereg krajów z faszystowskimi Niemcami na czele.

Na początku 1942 r. odbyła się w Berlinie, pod patronatem NSDAP sesja poświęcona politycznej i gospodarczej roli Niemiec w tworzeniu "nowego ładu europejskiego". Uzasadniano, że w tym ładzie Niemcom musi przypaść czołowa rola jako, że: po pierwsze znajdują się one w gospodarczym środku ciężkości i samym centrum Europy; po drugie ich zewnętrzna gospodarcza struktura nastawiona jest głównie na rynki europejskie.

Podkreślono, że istotą zmian gospodarczych wprowadzanych przez hitleryzm wyrażać się będzie w trzech zasadach: miejsce jednostki zajmie naród, rynku światowego - Lebensraum, kapitału - organizacja pracy. Realizacja tych zasad doprowadzi do gospodarczej i politycznej przebudowy Europy o rewolucyjnym zasięgu. Czołowy ideolog nazizmu, prof H. Henke na konferencji wyjaśnił istotę hitlerowskiego nazizmu następująco: "Ma to być wystarczająca przestrzeń, aby Niemcy mogły żyć i rozwijać się w Europie na zamkniętym obszarze osiedleńczym, co pozwoli na koncentrację niemieckiej gospodarki w obrębie tej przestrzeni państwowej. Oznac-

cza to też uznanie rozwoju kontynentalnej europejskiej wspólnoty gospodarczej, umożliwiającej wykorzystanie własnych mocy gospodarczych, jak również wzajemne uzupełnianie się przez świadczenia ze strony zaprzyjaźnionych i sąsiadujących państw. Wreszcie Lebensraum obejmuje rozbudowę uzupełniającej przestrzeni kolonialno-gospodarczej, jak to jest na świecie możliwe i jak się to zwykle dzieje /ublich und möglich/ 29

Hitlerowscy twórcy "nowego ładu europejskiego" z pogardą odnosili się do nienazistowskich koncepcji integracji Europy. Ruch Paneuropejski określano jako prawe dziecko systemu wersalskiego i waimarskiego, który był przejawem dogorywania Europy. Inicjatywy Herriotta i Brianda, koncepcje stowarzyszeń działających pod auspicjami Ligi Narodów oraz inne plany zjednoczenia Europy, określono jako "zgniłe antynarodowe" demokratyczne iluzje.

Te iluzje muszą przerwać Niemcy, i na nowo zbudować ład europejski.

Na konferencji zaakceptowano ostatecznie główne założenia hitlerowskiego planu tworzenia tego ładu.

- dokonanie podboju i kolonizacja Europy Środkowej i Wschodniej /Polaki, Czech i zachodnich terenów Związku Radzieckiego/ Ziemie te podzielone na protektoraty i generalną gubernie miały zostać włączone do Rzeszy, lub też stanowić jej gospodarcze zaplecze.

- utworzenie a następnie uzależnienie od Berlina państw satellickich: Słowacji, Węgier, Rumunii, Finlandii, Bułgarii i Chorwacji.

- powolna germanizacja Europy Północno-Zachodniej, jako sie-

dział dawnych plemion germańskich /Belgia, Holandia, Północna Francja, Dania, Norwegia, a także neutralnej Szwecji i Szwajcarii.

- przekazanie pod patronat sojusznicych Włoch północnej Afryki, basenu Morza Śródziemnego i części Półwyspu Bałkańskiego.

- tolerowanie państw neutralnych będących w dobrosąsiedzkich stosunkach z Niemcami, takich jak Hiszpania i Portugalia.³⁰

Neaordnung in Europa była realizowana konsekwentnie przez następane dwa lata wojny. Dopiero na początku 1945 r, gdy klęska Niemiec stała się nieuchronna, wysunięte zostały propozycje europejskiego partnerstwa

ROZWOJ IDEI EUROPEJSKIEJ W LATACH II WOJNY ŚWIATOWEJ

Okres II wojny światowej zajmuje w ogóle osobne miejsce w rozwoju idei zjednoczenia Europy. Koncepcje integracji europejskiej podjęły różne siły i ideologie, co wycisnęło trwały ślad na powojennym procesie integracji zachodnioeuropejskiej.

Propozycje i plany zjednoczenia Europy wysuwali działacze partii politycznych, rządy państw walczących z Niemcami, ruch oporu w krajach podbitych przez faszyzm a także Kościół Katolicki.

Pierwsi działania podjęli politycy brytyjscy. Część z nich uznała, iż wybuch wojny był m.in. skutkiem braku instytucjonalnego zabezpieczenia pokoju na kontynencie europejskim oraz krzywdzące w stosunku do Niemiec postanowienia traktatu wersalskiego. Najczęściej wysuwano propozycję powołania federacji europejskiej, która miała zagwarantować państwom europejskim trwałe bezpieczeństwo, a narodowi niemieckiemu pozwalałaby zachować równoprawną pozycję. Koncepcje federacji poparło wielu czołowych działaczy partii politycznych działających przy emigracyjnych rządach państw europejskich, które działały w Londynie.

Wśród europejskich polityków nie było jednak zgody co do zasięgu i instytucjonalnego kształtu oraz kompetencji proponowanej federacji. Część polityków brytyjskich stała na stanowisku, by Wielka Brytania razem z dominiami wzięła udział w przyszłych "Stanach Zjednoczonych Europy", inni byli przeciwni, uważając, że uczestnictwo w federacji stanie na przeszkodzie w imperialnych interesach Wielkiej Brytanii. Zwolennicy federacji spierali się na temat rozwiązań instytucjonalnych. Jedni domagali się

powołania do życia związku państw, w którym decyzje podejmowali by jednomyślnie przedstawiciele państw członkowskich. Inni proponowali utworzenie jednego państwa z ponadnarodowym rządem i parlamentem, w którym decydowałaby większość.

Nie było też zbieżnych poglądów w odniesieniu do kompetencji federacji. Część polityków opowiadała się za prowadzeniem wspólnej polityki zagranicznej i wojskowej; inni stali na stanowisku, by kam uprawnienia federacji rozszerzyć na sprawy gospodarcze, walutowe, administracyjno-prawne oraz społeczne.³¹

Do najwcześniejszych rządowych koncepcji integracji europejskiej należy zaliczyć opracowany przez agendy rządu brytyjskiego jesienią 1939 r. projekt utworzenia federacji niezależnych państw europejskich opartej na związkach regionalnych. Brytyjska koncepcja nie dotyczyła całości kontynentu europejskiego, lecz krajów leżących w tzw. -strefie środkowej, położonej między Niemcami a Związkiem Radzieckim. Taką pierwszą federacją regionalną miał być związek Polski, Czechosłowacji i Węgier. Emigracyjne rządy Polski i Czechosłowacji przystąpiły do przygotowania odpowiednich projektów dokumentów, głosząc idee solidarnej współpracy w ramach nowej organizacji politycznej Europy Środkowej. Jej celem miało być powstrzymanie parcia Niemiec na Wschód i oddzielenie Niemiec od Rosji.³²

W latach 1940 - 1942 między rządami Polski i Czechosłowacji toczyły się rozmowy dotyczące utworzenia po wojnie federacji regionalnej między obu państwami. W listopadzie 1940 r. została ogłoszona wspólna deklaracja, wyrażająca wolę zorganizowania

związku politycznego i ekonomicznego, do którego mogłyby przystąpić inne kraje Europy Środkowej i Wschodniej. Deklaracja miała być odpowiedzią na niemieckie plany stworzenia w tym regionie "nowego ładu europejskiego".

Rokowania polsko-czechosłowackie były kontynuowane, strona polska stała na stanowisku ścisłej federacji, ostrożniejsi Czesi wysunęli projekt opowiadający się za dość luźną konfederacją. Po wyrażeniu zgody przez rząd Związku Radzieckiego, że nie wyraża sprzeciwu wobec związku polsko-czechosłowackiego, oba rządy w styczniu 1942 r. podpisały odpowiednie dokumenty dotyczące przyszłej współpracy. W tym samym czasie zostało zawarte podobne porozumienie grecko-jugosłowiańskie. Obydwa układy otwierały drogę do powoływania kolejnych związków regionalnych w Europie.

Tworzenie takich związków regionalnych popierał brytyjski premier W. Churchill, dał temu wyraz w przemówieniu radiowym 21 marca 1943 r. Wystąpił z propozycją utworzenia po wojnie Rady Europy. Miały to być organizacja regionalna, uczestnicząca wraz z swymi odpowiednikami na innych kontynentach w nadrzędnej organizacji światowej, "Najwyższej Radzie Świata". W skład Rady Europy wchodzić miały wielkie mocarstwa oraz mniejsze państwa zgrupowane w regionalnych federacjach. /Skandynawska, Dunajska, Bałkańska, polsko-czechosłowacka itp./. W sumie Rada Europy miała liczyć około 12 organizmów politycznych. Miała to być organizacja silna i skuteczna, posiadająca własny trybunał arbitrażowy, siły zbrojne zdolne ekzekwować realizację podjętych decyzji i przeciwstawiać się ewentualnej nowej agresji.³³

Równoległe z inicjatywą W. Churchilla, w Stanach Zjednoczonych z propozycją wskrzeszenia idei Panewropy wystąpił R. Coudenhove-Kalergi. Powojenna federacyjna Europa dysponowałaby własną ponadnarodową armią, gospodarka państw związkowych funkcjonować miała w ramach unii ekonomicznej w skład której miały również wejść kolonie krajów europejskich.

Rozpoczęte prace nad utworzeniem Rady Europy zostały przerwane pod koniec 1943 roku. Zmiana sytuacji na froncie radziecko-niemieckim, na korzyść Armii Czerwonej, spowodowała, że Związek Radziecki sprzeciwił się brytyjskim planom federacyjnym w Europie Środkowej i Wschodniej. Stało się rzeczą oczywistą, że ZSRR traktuje ten region jako swoją strefę wpływów i nie ma zamiaru dopuścić, by na obszarze Europy Środkowej i Wschodniej powstał silny związek wolnych państw.

Prezydent Stanów Zjednoczonych D. Roosevelt zaczął się obawiać, że brytyjskie plany federacyjne stworzą trudności radziecko-amerykańskie, których chciał uniknąć. Ponadto Stany Zjednoczone nie miały zamiaru umacniać pozycji Wielkiej Brytanii, poprzez udzielanie poparcia dla tworzenia probrytyjskich federacji regionalnych.

Innym nie mniej ważnym niż poprzednie, powodem odrzucenia federacyjnych koncepcji W. Churchilla było to, że Stany Zjednoczone i Związek Radziecki, dwa najważniejsze kraje antyhitlerowskiej, uważały, że nadbudowę powojennego świata powinna stanowić uniwersalna organizacja. Regionalizm dopuszczano, ale w ramach takiej ogólnoświatowej organizacji. Takie stanowisko zostało później zawarte w art. 52 - 54 Karty Narodów Zjednoczonych. "Wydaje się nie ulegać wątpliwości, że obszarem na którym sys-

tem regionalnego bezpieczeństwa może być stworzony, jest na przykład kontynent europejski. Jasne jest, że wszelkie próby podziału kontynentu, tworzenie w ramach sztucznych barier jest krokiem wstecz".³⁴

Stany Zjednoczone w przeciwieństwie do Wielkiej Brytanii w niewielkim stopniu zainteresowane były sprawami przyszłości Europy. Stany Zjednoczone w pierwszych latach wojny stały na stały na pozycji izolacjonizmu, a ponadto nadal były przeciwne wyłonieniu się w Europie samodzielnego zintegrowanego związku państw, zdolnego do konkurencji z nimi na polu handlowym i gospodarczym. Potwierdza to propozycja wysunięta w marcu 1939 roku przez C. K. Streita w książce "Union Now", utworzenia federacji piętnastu "demokracji północnoatlantyckich", jako trzonu przyszłej federacji światowej.

Przed przystąpieniem Stanów Zjednoczonych do wojny w Europie, w styczniu 1940 r. Departament Stanu, powołał Komitet Doradczy d/s Polityki Zagranicznej, który miał przygotować plany współpracy międzynarodowej i zabezpieczenia pokoju po wojnie. Komitet sceptycznie odniósł się do powołania federacji ściśle europejskiej, natomiast zaproponował powołanie tzw. Unii Bezpieczeństwa. Latem 1942 r. Komitet opracował nowy dokument opowiadając się w nim za zjednoczeniem Europy w ramach rozwiązań federacyjnych. Został on odrzucony.

W tym czasie powstała rooseveltowska idea "czterech światowych policjantów" /Stany Zjednoczone, Związek Radziecki, Wielka Brytania i Chiny/. Zgodnie z tą koncepcją ZSRR miał czuwać nad sytuacją na półkuli wschodniej, Stany Zjednoczone na zachodniej, Chiny na Dalekim Wschodzie. Świat z wyjątkiem czterech mocarstw

miał się rozbroić i poddać ich inspekcji. Doradczy Komitet d/s Polityki Zagranicznej został rozwiązany.

Pod koniec 1943 r. rząd Stanów Zjednoczonych odszedł od rozwiązań federacyjnych w Europie. Nie bez wpływu na takie stanowisko miał sprzeciw Związku Radzieckiego, który uważał, że popieranie projektów federacyjnych nie służy ani interesom małych państw, ani sprawie stabilizacji europejskiej.³⁵

Obydwa mocarstwa były bardziej zainteresowane sferami wpływów, hegemonią oraz kompromisami kosztem państw mniejszych i słabszych.

Pod koniec wojny powstał na terytorium Stanów Zjednoczonych ^{dokument} jeszcze jeden konkretny ~~projekt~~ powołania federacji europejskiej opracowany przez działaczy ruchu paneuropejskiego. Był to Projekt Konstytucji Stanów Zjednoczonych Europy. Przewidywał on utworzenie europejskiej unii gospodarczej, wspólnego systemu obronnego z ponadnarodową armią, stworzenie europejskiego systemu prawnego. Organami władzy Federacji miały być: Rada /wykonawczy/, Kongres /ustawodawczy/ i Sąd Najwyższy.

Inne były źródła idei europejskiej w zachodnioeuropejskim ruchu oporu. Wstrząs wywołany klęską wojenną i doświadczeniami okupacyjnymi zrodził przekonanie, że niemożliwy będzie powrót do przedwojennych struktur europejskich. Winę za ~~zakłamani~~ polityczne i militarne załamanie się demokracji europejskich, upatrywano w powstaniu totalitarnych państw. Zabezpieczeniem przed totalitarnymi systemami, miała być decentralizacja, federalizacja i ograniczenie suwerenności. We wszystkich środowiskach ruchu oporu powszechny był postulat rezygnacji z części suwerenności na rzecz organizacji europejskiej.

Podziemne pismo holenderskiego ruchu oporu "Het Parool" w 1943 r. opowiedziało się za powołaniem ścisłej unii państw Europy Zachodniej, socjalistyczna "Populaire" stwierdzała, że Francja po wojnie musi być gotowa do rezygnacji z części swych praw suwerennych na rzecz unii europejskiej. W końcu lipca 1944 r. uczestnicy spotkania ruchu oporu dziewięciu krajów wydali wspólną deklarację wzywającą do zastąpienia istniejącej anarchii państw suwerennych przez związek federalny.

Wiele działacze ruchu oporu byli zgodni co do ograniczenia suwerenności, to reprezentowali różne poglądy na koncepcje federacji europejskiej. Od luźnego związku, opartego na współpracy między państwami do scentralizowanej organizacji dysponującej własnymi siłami zbrojnymi, wspólną walutą, polityką zagraniczną w stosunkach z krajami trzecimi oraz zniesieniem taryf celnych na obszarze federacji.

Jedność zachodnioeuropejską proponowaną przez ruch oporu początkowo rozpatrywano w aspekcie zapobieżenia nowej wojnie i zabezpieczenia się przed agresywnością Niemiec. Pokonane Niemcy muszą być włączone do "państwa ponadnarodowego". L. Blum przywódca francuskich socjalistów w 1943 r. popierając ideę powołania państwa ponadnarodowego i włączenie do niego Niemiec stwierdził m.in., że "jedyną drogą pozwalającą osiągnąć nieszkodliwość Niemiec w pokojowym i bezpiecznym systemie europejskim jest wcielenie narodu niemieckiego do wspólnoty międzynarodowej".³⁶

Z czasem obok argumentacji zagrożenia niemieckiego dla bezpieczeństwa europejskiego, zaczęły pojawiać się stwierdzenia o konieczności zespolenia państw Europy Zachodniej w celu obrony jej przed radziecką dominacją.

Koncepcje jedności zachodnioeuropejskiej wysuwane przez ruch oporu, opracowywane przez intelektualistów nie spotkały się ze zrozumieniem kierownictw ruchów, które prowadząc walkę zbrojną o przywrócenie niepodległości i suwerenności narodowej nie zwracały na te problemy uwagi. Jednak po wojnie koncepcje unifikacyjne ruchu oporu były przedmiotem dyskusji, kiedy przystąpiono do budowy zrębów zachodnioeuropejskiej integracji

Lata II wojny światowej, a przede wszystkim przebieg i skutki wojny, powodują, że Kościół Katolicki podejmuje ideę jedności europejskiej. Pod koniec wojny papież Pius XII wysunął projekt zjednoczenia katolickiej części Europy, aby mogła ona utrzymać swoją dawną pozycję, gdy wyłonią się z wojny dwa globalne mocarstwa.

Generał Ch. de Gaulle w swoich pamiętnikach relacjonując przebieg swej wizyty u Piusa XII tak przedstawia podstawowe założenia zjednoczonej chrześcijańskiej Europy.:

"Mówiliśmy o narodach katolickich, których losy ważą się w tej wojnie /.../ Największy jednak niepokój budzi u Ojca Świętego, działalność którą Związek Radziecki /.../ jutro rozwijać będzie w całej Europie Środkowej. Jest przekonany, że /.../ świat chrześcijański przeżyje bardzo ciężkie próby i że tylko ścisła współpraca państw europejskich kierujących się ideą katolicyzmu - Niemiec, Francji, Włoch, Hiszpanii, Belgii i Portugalii - będzie mogła zażegnać to niebezpieczeństwo. Widzę, że właśnie ta współpraca jest wielkim planem, który nakreśla sobie Pius XII".³⁷

Papież Pius XII uznał, że Europa utraci swą dotychczasową centralną pozycję w świecie na rzecz komunistycznego Związku

Radzieckiego i konsumpcyjnego amerykańizmu. Nawiązując do uniwersalizmu katolickiego papież uznał, że jedyną zdolną siłą do przeciwstawienia się naporowi wschodniego komunizmu i amerykańskiego liberalizmu będzie zjednoczenie, rozbitej politycznie, gospodarczo, społecznie i moralnie Europy na zasadach chrześcijańskich.

Watykan wyszedł naprzeciw płynących od zmęczonych wojną społeczeństw żądań, że należy po wojnie ułożyć międzynarodowe stosunki na innych podstawach, niż te, które spowodowały oraz umożliwiły, podporządkowanie europejskich narodów zbrodniczym reżymom totalitarnym.

Kościół inspirowany przez katolicki ruch oporu doszedł do przekonania, że należy przeciwstawić nazistowskiej i komunistycznej ideologii, katolicyzm, a nacjonalizm i internacjonalizm zastąpić ideałem chrześcijańskiej wspólnoty międzynarodowej.

Katolicki punkt widzenia stał się istotnym elementem powojennych koncepcji integracji europejskiej. Zjednoczenie w imię trwałego zachowania wartości chrześcijańskich i zachodnioeuropejskich na trwałe weszło do programów politycznych ruchów społeczno-religijnych inspirowanych przez Watykan. Ruchy te szybko przekształcały się w partie chrześcijańsko-demokratyczne. Przywódcy partii chrześcijańsko-demokratycznych, byli nie tylko zwolennikami zjednoczenia Europy w oparciu o chrześcijańskie wartości, ale stali się politycznymi i ideologicznymi przywódcami integracji europejskiej zachodnioeuropejskiej. Takie nazwiska jak R. Schuman, A. de Gasperi, K. Adenauer na trwałe wpisały się w historię zjednoczenia Europy Zachodniej.

SPORY O KSZTAŁT ZJEDNOCZONEJ EUROPY

Po II wojnie światowej idea zjednoczenia Europy wystąpiła pod postacią integracji europejskiej. Działalność zmierzająca do integracji, toczyła się na dwóch płaszczyznach: politycznej i ekonomicznej. W dyskusjach kładziono nacisk na defensywność koncepcji integracyjnej. Integracja miała być instrumentem przeciwdziałającym upadkowi Europy Zachodniej w świecie i spowodować jak najszybsze wyjście z trudnej sytuacji ekonomiczno-społecznej państw zachodnioeuropejskich. Obiecywano równocześnie, że integracja stanie się nośnikiem odnowy i postępu. Pod jednym względem wśród zwolenników integracji panowała zgoda, iż pokój i odrodzenie Europy Zachodniej może nastąpić jedynie na drodze gruntownej przebudowy dotychczasowych struktur politycznych, państw, które będą uczestniczyć w procesie integracji. Nie było natomiast zgody jakie struktury ma mieć integracja. Czy integracja o charakterze międzynarodowym, czy ponadnarodowym. Na płaszczyźnie politycznej przeciwstawiły się koncepcje kooperacji i federacji.

W drugiej połowie lat czterdziestych w działaniach na rzecz integracji zachodnioeuropejskiej można wyodrębnić trzy nurty:

- budowa jedności europejskiej w oparciu o koncepcje Stanów Zjednoczonych;
- jedność Europy reprezentowana przez różnego rodzaju poza

rządowe organizacje proeuropejskie;

- działalność polityków i rządów państw Europy Zachodniej.

Europejska polityka Stanów Zjednoczonych

Bezpośrednio po zakończeniu drugiej wojny światowej nastąpiło ostateczne załamanie się doktryny izolacjonizmu. Przystąpiono do wypracowania nowych zasad amerykańskiej polityki zagranicznej. Stany Zjednoczone wyszły z wojny wzmocnione ekonomicznie, militarnie i politycznie. Europa nie tylko przestała być zagrożeniem dla polityki amerykańskiej, ale znalazła się na łasce Stanów Zjednoczonych. Głównym przeciwnikiem w realizowaniu założeń nowej polityki amerykańskiej stał się Związek Radziecki. Europa Zachodnia bez pomocy Stanów Zjednoczonych była skazana na szybkie podporządkowanie polityczne, ekonomiczne a następnie ideologiczne Związkowi Radzieckiemu. Nastąpiłby upadek ustroju kapitalistycznego i całkowite wyeliminowanie Stanów Zjednoczonych z najważniejszego regionu strategicznego, frontu rywalizacji o Euroazję ze Związkiem Radzieckim.

Z tego też powodu politycy amerykańscy nie mogli ponownie, wrócić, jak to uczyniły Stany Zjednoczone po pierwszej wojnie światowej do formuły prezydenta Waszyngtona z 1818 r.: "Europa zasorbowana jest sprawami, które nas nie dotyczą, włącznie dotyczą w wielkiej oddali".

Formułę izolacjonizmu zastępuje nowa, oznaczająca, prowadzenie przez Stany Zjednoczone aktywnej polityki globalnej ze szczególnym uwzględnieniem Europy. Ta nowa formuła w ogólnych zarysach została przedstawiona 6 września 1946 r. w Stuttgarcie

przez Sekretarza Stanu J. Byrnesa; "Mamy zamiar kontynuować nasze zainteresowania sprawami Europy i świata".³⁸

Wkrótce też Stany Zjednoczone zadecydowały o tym jak powinna wyglądać nowa Europa Zachodnia. Uznano, że najpierw należy ją wzmocnić odbudować gospodarczo, wzmocnić militarnie i politycznie. Postawiono na jedność polityczną Europy, opartą na rzetelnych podstawach gospodarczych. Postanowiono zrezygnować z systemu pożyczek i pomocy udzielanej pojedynczo poszczególnym państwom europejskim i zastąpić go pomocą w ramach stworzonej i kierowanej przez Stany Zjednoczone organizacji gospodarczej zajmującej się rozdzielaniem pomocy amerykańskiej między poszczególne kraje członkowskie. Kalkulacja polityków amerykańskich oparła się na logicznym założeniu, że powołanie takiej organizacji, stanowić będzie podstawy integracji ekonomicznej Europy, co z natury rzeczy będzie pociągać za sobą proces budowania jedności politycznej.

Administracja amerykańska dostrzegła niebezpieczeństwo, że integracja ekonomiczna Europy oznacza budowę silnego bloku gospodarczego, który z czasem stanie się zagrożeniem dla handlu amerykańskiego. Stany Zjednoczone zdecydowały się na poniesienie ryzyka ekonomicznego za cenę politycznego i militarnego zjednoczenia Europy. Wewnętrznym oponentem pomocy dla Europy, administracja odpowiadała, że w szerszej perspektywie czasu przywództwo i atorytet polityczny i militarny Stanów Zjednoczonych poprowadzi rozwój ekonomiczny Europyw takim kierunku, że gospodarka amerykańska nie poniesie uszczerbku, a wręcz skorzysta z członkowego rynku europejskiego.

Budowa jedności europejskiej zgodnie z założeniami polityków amerykańskich miała dokonać się pod przewodnictwem Stanów Zjednoczonych w ramach wspólnoty atlantyckiej. U podstaw wspólnoty atlantyckiej legła teza o tradycyjnej więzi geograficznej, historycznej, kulturalnej i językowej łączące Stary Kontynent z Nowym Światem, mimo że oddzielone są Oceanem Atlantyckim. Tezę tą sformułował w 1943 r. W. Lippmann: "Pierwotne więzy geograficzne i historyczne łączące brzegi z obu stron Atlantyku przetrwały. Ocean Atlantycki nie stanowi bynajmniej granicy oddzielającej Europę od Ameryki. Jest morzem wewnętrznym jednej wspólnoty narodów związanych przez swe położenie geograficzne, historię i konieczność życia".³⁹

Na początku 1947 r. gwałtownie wrosło zagrożenie ze strony sił, aktywnie wspieranych przez Związek Radziecki, dla istnienia demokratycznych rządów w Grecji i Turcji. Istniały też poważne przesłanki powstania komunistycznego zagrożenia we Włoszech, na Bliskim i Środkowym Wschodzie. W tej sytuacji prezydent Stanów Zjednoczonych H. Truman 12 marca 1947 r. stwierdza m.in., że "Stany Zjednoczone Ameryki muszą przyjąć odpowiedzialność za losy świata. /.../ Obowiązkiem USA jest popieranie wolnych narodów opierających się ujarzmieniu bądź to przez zbrojną mniejszość, bądź to przez nacisk zewnętrzny".⁴⁰

W maju 1947 r. Departament Stanu ogłosił wytyczne polityki amerykańskiej wobec Europy, w których znalazło się stwierdzenie, "że popieranie wolnej, kwitnącej, gospodarczo zintegrowanej i politycznie współdziałającej Europy jest jednym z zasadniczych celów polityki amerykańskiej".⁴¹

W tym czasie wśród amerykańskich polityków trwały spory dotyczące geograficznego zasięgu Europy i jej politycznej orientacji oraz jakiej Europie Stany Zjednoczone mają pomagać. Nie było jasności, czy do Europy zaliczyć Wielką Brytanię, czy też ograniczyć się do kontynentu. Następnie czy do Europy włączyć kraje Europy Środkowej i Wschodniej. Kto ma być osią wspólnoty europejskiej? Wielka Brytania - Stany Zjednoczone Ameryki - Kanada, czy Europy kontynentalna opierająca się na osi Francja - Niemcy. Trwały również spory dotyczące płaszczyzny zjednoczenia Europy. Kongres USA opowiadał się za polityczną jednością Europy Zachodniej. Departament Stanu stał na stanowisku jedności gospodarczej państw zachodnioeuropejskich.

W trakcie tych dyskusji, 5 czerwca 1947 r. został ogłoszony przez Sekretarza Stanu G. Marshalla program odbudowy Europy /później określany jako Plan Marshalla/, w którym rząd Stanów Zjednoczonych oferował wszystkim państwom europejskim pomoc ekonomiczną. "Nasza polityka jest wymierzona nie przeciwko jakemukolwiek krajowi, czy doktrynie, ale głodowi, ubóstwu, rozpacz i chaosowi. Celem jej powinno być aktywne odrodzenie gospodarki świata, żeby umożliwić wytworzenie takich warunków politycznych i społecznych w których mogłyby istnieć wolne instytucje"⁴².

Jak widać z powyższego stwierdzenia propozycja pomocy ekonomicznej dotyczyła również państw Europy Środkowej i Wschodniej ze Związkiem Radzieckim włącznie. Oferta przystąpienia do Planu Marshalla została odrzucona przez rząd radziecki, który następnie zmusił podporządkowane sobie rządy państw demokracji ludowej do rezygnacji brania udziału w amerykańskiej pomocy europejskiej.

Plan Marshalla zapoczątkował procesy integracyjne w Europie Zachodniej. "Potrzeba inicjatywy ze strony Europy. /.../ Musi nastąpić jakieś porzucenie co do potrzeb chwili i co do tego jaki udział te kraje europejskie pragną wziąć w celu ułatwienia akcji przedsięwziętej przez nasz rząd. /.../ Program powinien być wspólny, uzgodniony przez większość, jeżeli nie przez wszystkie narody europejskie!" 43

To wezwanie znalazło wyraz w praktycznej działalności rządów państw zachodnioeuropejskich. Przystąpiono do opracowania wspólnego programu odbudowy i rozwoju. Podpisana została konwencja o europejskiej współpracy gospodarczej. Sygnatariusze zobowiązali się do uporządkowania ekonomiki, rozwijania produkcji i stabilizowania walut. Dalej w celu planowego rozdziału środków płynących z Planu Marshalla i rozszerzaniu współpracy powołano 16 kwietnia 1948 r. Organizację Europejskiej Współpracy Gospodarczej/OEEC/, a później w jej ramach Europejską Unię Płatniczą, mającą za zadanie usuwanie wszelkich ograniczeń monetarnych i ułatwianie swobodnego przepływu kapitałów.

Po utworzeniu OEEC, Stany Zjednoczone podjęły działania na rzecz rozszerzenia kompetencji tej organizacji poprzez przekazanie jej polityki ekonomicznej i finansowej krajom europejskim.

Administracja amerykańska starała się wystrzegać nacisków na kraje zachodnioeuropejskie, stojąc na stanowisku, że sprawami dalszej jedności europejskiej winna wychodzić od samych Europejczyków. Ograniczono się do inspirowania projektów i inicjatyw integracyjnych, mając nadzieję, że sama Europa Zachodnia utworzy rzeczywistą wspólnotę gospodarczą, polityczną i wojskową. O ta-

O takim stanowisku świadczy oświadczenie Departament Stanu z sierpnia 1948 r.: "Rząd Stanów Zjednoczonych jest całkowicie przychylny stopniowemu jednoczeniu się wolnych narodów Europy Zachodniej. Jesteśmy przekonani, że świat dzisiejszy wymaga inicjatywy, która przed wojną wydawałaby się niemożliwa do zrealizowania w polityce. Fakt, iż Europejczycy sami podejmują inicjatywy w celu popierania jedności europejskiej i /.../ realizowania tej jedności /.../ znajduje u nas przychylne przyjęcie."⁴⁴

Entuzjastyczne były reakcje na powołanie 4 maja 1949 r. w Strasburgu Rady Europy. Wydarzenie to spowodowało, że w połowie 1949 r. powstał w Stanach Zjednoczonych Komitet na rzecz Zjednoczenia Europy, zrzeszający polityków, biznesmenów, ludzi kultury i uczonych. Celem Komitetu było udzielanie m.in. pomocy finansowej dla organizacji pozarządowych, stowarzyszonych w Ruchu Europejskim.

Proeuropejskie organizacje na rzecz jedności Europy

Naprzeciw amerykańskim inspiracjom budowy jedności Europy najwcześniej wyszły reaktywowane przedwojenne i nowo powstałe organizacje proeuropejskie.

Organizacje te musiały w swojej działalności propagandowej na rzecz zjednoczenia Europy uwzględniać, dodatkowe zjawiska, że obok tradycyjnego podziału Europy na państwa suwerenne, który utrudniał dawniej konsolidację, doszły dodatkowe. Stary kontynent został podzielony od Bałtyku po Adriatyk "żelazną kurtyną" i Europa z czynnika decydującego w świecie stała się elementem rozbicia i słabości. Celem ruchów paneuropejskich, było pod-

zwignięcie i odbudowanie Europy uwzględniając nową sytuację oraz fakt, że Europa mimo zniszczeń wojennych nadal reprezentowała wciąż wielki potencjał ludzki, gospodarczy i cywilizacyjny.

W działalności ruchów pozarządowych na rzecz jedności europejskiej ścierały się dwa kierunki. Pierwszy reprezentowany przez federalistów i drugi, ich przeciwników, funkcjonalistów i unionistów.

Federaliści, reprezentujący większość organizacji kontynentalnych, stali na stanowisku, że istniejący system międzynarodowy nie pozwoli Europie rozwiązać istotnych problemów. Za główną przyczynę wszystkich klęsk europejskich federaliści uznali działalność niczym nie skrepowanych władz suwerennych państw. Ponadto federaliści głosili pogląd, że w wyniku stale zwiększającej się stale zależności państw nie będzie w najbliższej przyszłości możliwe rozwiązywanie problemów politycznych, gospodarczych, społecznych i militarnych w ramach jednego państwa.

Federaliści rozwiązanie tych problemów widzieli na drodze ograniczania suwerenności narodowej na rzecz władz ponadpaństwowych poprzez stworzenie europejskiego systemu federalnego z wyraźnym podziałem uprawnień pomiędzy władzą federalną a władzą narodową. Zawarcie paktu federalnego i stworzenie politycznych struktur federalnej władzy musi wyprzedzać tworzenie prawdziwych unii gospodarczych, kulturalnych oraz militarnych. Kierunek federalny nie był jednolity, można w nim wyodrębnić trzy zasadnicze odłamy, takie jak: "federaliści konstytucyjni": zwolenników tzw. organizacji specjalnych; "federalistów integralnych".

Różnica między pierwszym a drugim kierunkiem sprowadzała się

do metody realizowania zasadniczych celów. Zwolennicy organizacji specjalnych, uważali, że prawdziwą federację europejską osiągnie się drogą powstawania organizacji ponadpaństwowych o węższym zasięgu, integrujących poszczególne dziedziny życia gospodarczego, społecznego itp.. Im więcej takich organizacji powstanie, tym łatwiej poszczególne państwa zrezygnują z swych suwerennych praw na rzecz systemu federalnego.

Nurt zwolenników organizacji specjalnych powstał w wyniku już pierwszych niepowodzeń "konstytucjonalistów federalnych" w działania na rzecz stworzenia od razu politycznych struktur ustroju federalnego.

"Federaliści integralni" stali na stanowisku, że jest możliwe powszechne zastosowanie ustroju federalnego nie tylko na szczeblu ponadnarodowym, ale również wewnątrz poszczególnych państw.

Kierunek funkcjonalny był produktem pragmatyzmu angielskiego. Jeśli federalizm posiadał rozbudowaną ~~teorię~~ doktrynę przebudowy Europy na nowych zasadach, to funkcjonalizm był metodą rozwiązywania istniejących problemów między europejskimi państwami. Funkcjonalizm - od angielskiego "function" - czyli czyność, funkcja, był przeciwieństwem konstytucjonalizmu.

Funkcjonalisci nie wierzyli w możliwość przebudowy Europy, na drodze tworzenia politycznych struktur ponadnarodowych. Uważali, że suwerenności nie można dzielić na część państwową i część ponadpaństwową. Przyznając, że istniejący system międzynarodowy jest niewłaściwy, uważali, że jedność Europy może nastąpić przez systematyczne zwiększanie ilości realnych więzów pomiędzy państwami, aż do osiągnięcia daleko posuniętej zależności.

Unionizm wywodzi się od angielskiego słowa "union" - związek. Unioniści opowiadali się za związkiem państw, przeciwstawiając się idei państwa związkowego. Unioniści podobnie jak funkcjonałiści nie wierzyli w możliwość zrealizowania federacji. Zasadniczym ich celem było osiągnięcie bliskiej współpracy między rządami państw zainteresowanych jednością. Zdecydowanie odrzucali postulat ograniczania suwerenności narodowej na rzecz integracji. Stali na stanowisku, że suwerenność narodowa jest potrzebna dla ochrony dorobku narodowego, szczególnie państw mniejszych, które mogą być wchłonięte przez system federacyjny. Uważali, że suwerenność jest niezbędnym elementem życia narodowego i ograniczenie suwerenności poszczególnych państw europejskich może doprowadzić do zniszczenia w Europie różnorodności kulturalnej i cywilizacyjnej.

Impulsem do intensyfikacji działalności ruchów paneuropejskich było wrześniowe /1946 r./ wystąpienie byłego premiera Wielkiej Brytanii W. Churchilla na uniwersytecie w Zurichu, w którym wysunął on myśl odrodzenia rodziny krajów europejskich z udziałem Francji i Niemiec oraz powołania - czegoś - "w rodzaju Stanów Zjednoczonych Europy do czego pierwszym praktycznym krokiem byłoby utworzenie Rady Europejskiej". Równocześnie - jak podkreślił W. Churchill Wielka Brytania ze względu na swe powiązania z Commonwealthem pozostawałaby poza zjednoczoną Europą.

Wystąpienie W. Churchilla spotkało się z nieprzychylnym stanowiskiem rządów państw Europy, szczególnie Francji. Ale jego wezwanie o powołanie Stanów Zjednoczonych Europy spowodowało wzrost aktywności organizacji popierających ideę federacji euro-

pejskiej.

W 1946 r. działało kilka takich organizacji. Do najważniejszych należy zaliczyć:

- Unia Europejskich Federalistów;
- Liga Europejska Współpracy Ekonomicznej;
- Nowe Ekipy Międzynarodowe;
- Francuska Rada Zjednoczonej Europy;
- Komitet Zjednoczonej Europy;
- Europejska Unia Międzyparlamentarna;
- Ruch Socjalistyczny Stanów Zjednoczonych Europy;
- Ruch Europejski.

Unia Europejskich Federalistów

We wrześniu 1946 r. zwołana została, przez powołaną w 1943 r. szwajcarską Unię Europy, pierwsza proeuropejska konferencja w Hertenstein /Szwajcaria/. W uchwalonym 12-punktowym programie, uczestnicy konferencji wzywali do utworzenia w ramach ONZ regionalnej Unii Europejskiej. Unia miała być federacją. Państwa członkowskie miały się zrzec na jej korzyść części swych suwerennych praw w dziedzinie gospodarki, polityki i obrony. Zwolennicy tej koncepcji federacji powołali w grudniu 1946 r. Unię Europejskich Federalistów z siedzibą w Paryżu. Organizacja ta reprezentowała kierunek federalistyczny sensu stricto, opowiadając się za powołaniem federacji europejskiej wyposażonej w centralne władze: ustawodawczą/trzyizbowy parlament - składający się z Izby Państw, Izby Niższej, Izby Gospodarczo-Socjalnej/; wykonawczą /Rada Związkowa, złożona z prezydenta, kanclerza i ministrów federalnych/; sądową /hierarchia trybunałów z Trybunałem Najwyższym na czele/.

Federaliści głosili potrzebę zawarcia paktu federalnego podpisanego przez państwa członkowskie. W założeniu systemu federalnego dawano prymat zagadnieniom politycznym i prawnym nad gospodarczym a drogę do zjednoczenia europejskiego widziano w rozwiązaniach natury konstytucyjnej.

Liga Europejska Współpracy Ekonomicznej

Liga została założona w 1946 r., reprezentowała kierunek dążący do zacieśniania współpracy i współdziałania w sferze kultury i gospodarki. Podstawą dla procesów zjednoczeniowych miała być unia gospodarcza państw europejskich. Założycielami Ligi był eks-premier Belgii Paul van Zeeland i Polak dr J. Retinger. Należał do niej były prezydent Francji V. Giscard d'Estaing. W ramach Ligi powstało szereg prac teoretyczno-naukowych na temat integracji ekonomicznej.

Nowe Ekipy Międzynarodowe

Nowe Ekipy Międzynarodowe zostały powołane w marcu 1947 roku. Był to ruch o zasięgu międzynarodowym, łączący w swych ramach przedstawicieli partii chrześcijańsko-demokratycznych. Ekipy wypowiadały się za jednością polityczną i ekonomiczną "wolnych demokratycznych państw europejskich, luźno sfederalizowanych i pozostających w ramach ONZ". Jedność Europy miała być oparta na doktrynie ruchu chrześcijańsko-demokratycznego.

Francuska Rada Zjednoczonej Europy / Komitet Zjednoczenia

Europy

Koncepcję federalistycznym przeciwstawił się powstały w maju 1947 r. brytyjski ruch na Rzecz Zjednoczonej Europy oraz bardziej

wpływowa Francuska Rada Zjednoczonej Europy, założona w czerwcu 1947 r. Obydwie organizacje miały charakter propagandowy, stanowiły autonomiczne oddziały założonego przez W. Churchilla w Londynie Komitetu Zjednoczonej Europy. Brytyjczycy propagowali idee europejskiej Anglii, starając się przygotować grunt pod bliższą współpracę brytyjsko-kontynentalną. Francuzi również opowiadali się za ścisłą współpracą między państwami europejskimi. W swojej działalności propagandowej kierownictwo Francuskiej Rady Zjednoczonej Europy akcentowało stopniowy, pragmatyczny rozwój organów współpracy między państwowej i to na centralnym szczeblu. Pierwszym prezesem Rady był eks-minister R. Dautry, członkami byli premierzy R. Ramadier i P. Reynaud. Dzięki temu Rada była organizacją wpływową z licznymi międzynarodowymi powiązaniami.

Europejska Unia Międzyparlamentarna

Powstała w lipcu 1947 r. Europejska Unia Międzyparlamentarna opowiadała się za federalną strukturą zjednoczonej Europy. Na pierwszym kongresie w Ystad /wrzesień 1947 r./ w dokumencie programowym podkreślono, że celem działalności Unii będzie popieranie współpracy gospodarczej, prowadzącej do unii ekonomicznej państw europejskich. Na następnym kongresie, rok później, uznano, że nie da się osiągnąć integracji ekonomicznej, bez wcześniejszego osiągnięcia ograniczonej jedności politycznej. Znalazło to wyraz w opracowanym projekcie "Konstytucji Federalnego Państwa Europejskiego". W skład tego państwa, miało wejść początkowo 16 krajów członków Organizacji Europejskiej Współpracy Gospodarczej oraz Niemcy Zachódnie. Działacze Unii opowiadali się za włączeniem do tego ponadnarodowego państwa federalnego "wszystkich państw

które w całości lub w części stanowią Europę pod względem geograficznym, historycznym i politycznym".⁴⁵ Mimo powstania w Europie Wschodniej Biura Informacyjnego, co oznaczało zatrzęsienie przed Zachodem "żelaznej kurtyny", Europejska Unia Międzyparlamentarna nie rezygnowała z państw wchodzących w system komunistyczny.

Ruch Socjalistyczny Stanów Zjednoczonych Europy

Powstały w listopadzie 1948 r. na bazie działających od początku 1947 r. brytyjskiego i francuskiego: ~~Komitetu~~ Międzynarodowych Komitetów Studiów i Działania na Rzecz Socjalistycznych Stanów Zjednoczonych Europy, Ruch Socjalistyczny Stanów Zjednoczonych Europy stawiał sobie za cel budowę Europy socjaldemokratycznej, różniącej się od kapitalizmu i komunizmu. Socjaldemokratyczna Europa politycznie miała być "trzecią siłą", między dwoma supermocarstwami Stanami Zjednoczonymi i Związkiem Radzieckim. Ruch swym zasięgiem organizacyjnym obejmował członków partii socjaldemokratycznych i socjalistycznych większości państw europejskich.

Ruch Europejski

W celu skoordynowania działalności niejednorodnych programowo ruchów proeuropejskich i wypracowania wspólnej linii działania w grudniu 1947 r. powołano Komitet Koordynacyjny Ruchów Zjednoczenia Europy. Komitet ten wystąpił z inicjatywą zwołania wielkiego kongresu europejskiego w Hadze. Celem akcji było uzyskanie masowego poparcia dla idei integracji europejskiej, rozbudzenie większego społecznego zainteresowania problematyką federalistyczną oraz wywarcia nacisku na parlamenty i rządy zachod-

dnioeuropejskich państw, by podjęły zdecydowane działania zjednoczeniowe.

Kongres odbył się w dniach 8 - 10 maja 1948 r., wzięło w nim udział przedstawiciele 19 narodów / 12 byłych premierów, 40 byłych ministrów, ponad 100 parlamentarzystów i 20 ministrów ^{państw} ~~państw~~ ^{głównych} ~~głównych~~ niających swe urzędy/. Na kongresie nastąpiło zjednoczenie organizacji federalistów europejskich, takich jak:

- ← Unia Europejskich Federalistów;
- Nowe Skipy Międzynarodowe;
- Europejską Ligę Współpracy Ekonomicznej;
- Francuską Radę Zjednoczonej Europy;
- ← Komitet Zjednoczonej Europy;
- Ruch Socjalistyczny Stanów Zjednoczonych Europy.

Honorowymi prezesami Ruchu Europejskiego zostali: konserwatysta W. Churchill, socjalista francuski L. Blum, chrześcijański-demokrata, Włoch A. de Gasperi. Później honorowymi prezesami Ruchu byli tacy mężowie stanu jak K. Adenauer i R. Schuman.

W czasie obrad kongresu doszło do konfrontacji stanowisk na temat zjednoczenia Europy między jego uczestnikami reprezentującymi odmienne opcje polityczne i koncepcje /socjaliści, liberałowie, konserwatyści, federaliści, funkcyjoniści, unioniści, atł. tydzi/. Ostatecznie zwyciężyła koncepcja ponadnarodowości. Kongres opowiedział się za utworzeniem europejskiej unii ekonomicznej i politycznej, włączenie części suwerennych praw państwowych do uprawnień unii, przyjęciem do Unii powstającej RFN. Kongres wystąpił z apelem do rządów i parlamentów o utworzenie szeregu instytucji europejskich.

Kongres haski obradował w trzech sekcjach: politycznej, gos-

podarczo-społecznej i kulturalnej.

Komisja polityczna opowiadając się za polityczną unią Europy, sformułowała pogląd, że taka unia powinna być oparta na demokratycznych zasadach i zapewnić wolność jednostek i narodów. Jedność europejska nie może oznaczać zniesienia tradycyjnych różnic narodowych - musi to być jedność - oparta na różnorodności. Komisja polityczna sformułowała również zadania utworzenia Rady rządów europejskich wraz z Radą Konsultacyjną i Trybunałem Europejskim, stojącym na straży praw człowieka.

Członkowie komisji gospodarczo-społecznej wypowiadając się za europejską unią gospodarczą, rozumieli ją jako coś więcej niż bliska współpraca pomiędzy państwami członkowskimi. Mianowicie dopuszczali zrzeczenie się pewnych suwerennych uprawnień państwa na rzecz międzynarodowego organu nadrzędnego. Zadaniem takiego organu /instytucji/ miało być usuwanie barier celnych i innych przeszkód w dziedzinie wymiany handlowej. W skład europejskiej unii gospodarczej miało wejść 16 państw członkowskich OEEC z możliwością jej rozszerzenia o kraje "w których istnieje podstawowa wolność polityczna". Komisja opracowała szereg propozycji szczegółowych dotyczących spraw bieżących jak i długofalowych mających doprowadzić do osiągnięcia podstawowego celu integracji, utworzenia unii gospodarczej ze wspólnym rynkiem europejskim.

Kongres uchwalił "Apel do Europejczyków", w którym streszczono główne jego rezolucje:

"Pragniemy zjednoczonej Europy, której będzie przywrócona możliwość swobodnego poruszania się ludzi, wolność wymiany idei i

wolny obrót towarowy;

Pragniemy Karty Praw Człowieka, gwarantującej wolność myśli, słowa i zgromadzenia, jak i też prawa tworzenia opozycji politycznych;

Pragniemy Trybunału Sprawiedliwości, wyposażonego w odpowiednie sankcje dla wcielenia tej Karty w życie;

Pragniemy Zgromadzenia Europejskiego, w którym będą reprezentowane żywotne siły wszystkich naszych narodów;

Zobowiązujemy się do udzielania pełnego poparcia, w naszych domach i na scenach, w naszym życiu politycznym i religijnym, w naszych kołach zawodowych i związkowych, wszystkim ludziom i rządóm, pracującym na rzecz tej wzniosłej sprawy, która stanowi ostatnią nadzieję pokoju i wielkiej przyszłości naszego pokolenia i dla tych, które po nas nastąpią." 46

Na kongresie haskim w poszczególnych krajach Europy Zachodniej powołano narodowe rady Ruchu Europejskiego. W odniesieniu do krajów Europy Wschodniej i Hiszpanii postanowiono powołać komitety narodowe, złożone z emigrantów politycznych.

W lutym 1949 r. Ruch Europejski obradował na sesji w Brukseli, na którym podjęto uchwały dotyczące trzech podstawowych postulatów Ruchu:

- stworzenie europejskiej unii politycznej;
- powołanie do życia europejskiego Zgromadzenia Doradczego;
- zorganizowanie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Kongres brukselski zobowiązał poszczególne narodowe rady Ruchu Europejskiego, by te doręczyły premierom i ministrom spraw zagra-

nicznych swych krajów teksty uchwał kongresów: haskiego i brukselskiego.

W latach 1948 - 1949 aktywność Ruchu Europejskiego była znaczna.

1/ W sierpniu 1948 r. Ruch Europejski przesłał do rządów 5 państw członków Paktu Brukselskiego memorandum proponujące zwołanie konferencji przygotowawczej w celu przedyskutowania utworzenia Europejskiego Zgromadzenia Doradczego.

2/ We wrześniu 1948 r. powołana została sekcja kulturalna Ruchu, której powierzono założenie europejskiego centrum kulturalnego i powołanie specjalnego kolegium którego celem byłoby przygotowanie kadr ludzi myślących "kategoriami zjednoczonej Europy". Działająca w ramach centrum kulturalnego sekcja prawnicza podjęła pracę nad Europejską Kartą Praw Człowieka, ukończoną w 1949 roku.

3/ W kwietniu 1949 r. odbył się w Westminsterze zjazd ekonomistów, na którym szczegółowo opracowano postulaty w sprawie utworzenia europejskiej unii ekonomicznej.

Jaka była reakcja rządów na działalność Ruchu Europejskiego? Najpierw niechętna, następnie wstrzemięśliwa.

Najbardziej niechętnym był lauburzystowski rząd brytyjski premiera C. Attlee. Zakwestionował on uprawnienia Kongresów Ruchu do rozpstrywania i formułowania zaleceń dotyczących jedności europejskiej. Zdaniem premiera rządu brytyjskiego, sprawa integracji europejskiej winna być przedmiotem rokowań rządów, a nie posarządowych organizacji europejskich czy nawet parlamen-

tów. Rząd brytyjski zajął nieżyczliwe stanowisko do memorandum Ruchu Europejskiego z 16 sierpnia 1948 r., uznając, że jest jeszcze za wcześnie powoływać Radę Europejską i Zarządzenie Doradcze. Najpierw należy uzgodnić na forum międzyrządowym problemy obrony oraz zagadnienia polityczne z nimi związane.

Przedstawiciele Ruchu Europejskiego poprzez przedstawianie nowych kompromisowych rozwiązań dążyli do złagodzenia stanowiska rządu brytyjskiego. Powołany w ramach Paktu Brukselskiego Komitet Studiów Jedności Europejskiej zajmował się rozpatrywaniem napływających propozycji Ruchu Europejskiego. W styczniu 1949 r. udało się osiągnąć kompromis, i postanowiono rozpocząć konkretne prace na realizację Rady Europy. Ruch Europejski brał czynny udział podczas trwania tych prac, przedstawiając kolejne memoranda i nadając rozgłos propagandowy. Dnia 5 maja 1949 r. został podpisany w Londynie układ noszący nazwę Statutu Rady Europejskiej. Moment ten nastąpił prawie rok po kongresie haskim. Premier Holandii P. H. Spaak stwierdził przy tej okazji: "Gdy kiedyś ukaże się obiektywna historia wysiłków zjednoczenia Europy, uzna ona, że Rada Europejska została stworzona dzięki kongresowi haskiemu i w wyniku dalszej kampanii Ruchu Europejskiego." 47

Rada Europejska była pierwszym w historii stałym i jawnie obradującym ciałem doradczym i koordynującym, wybieranym przez parlamenty państw członkowskich. Powołanie Rady Europejskiej /później przyjęto określenie Rada Europy/, było też pierwszym krokiem w kierunku integracji europejskiej. W jej powołanie największy udział wnieśli działacze pozarządowych organizacji ru-

chu jedności europejskiej skupionych w Ruchu Europejskim.

Jedność Europy w polityce rządów państw zachodnioeuropejskich

Po zakończeniu II wojny światowej do roku 1947 nie były podejmowane inicjatywy rządowe na rzecz zjednoczenia Europy. Rządy państw europejskich cały swój wysiłek polityczny i organizacyjny poświęciły sprawom wewnętrznym, związanym z odtworzeniem struktur politycznych i administracyjnych, odbudowy krajów ze zniszczeń wojennych, łagodzeniu społecznych skutków wojny, demobilizacji armii i przestawiania gospodarek z reżimów wojennych na tory pokojowej produkcji.

Do 1947 r., inspirowane i naciskane przez społeczne ruchy proeuropejskie oraz prozjednoczeniową politykę zagraniczną Stanów Zjednoczonych, rządy państw zachodnioeuropejskich zaczęły konstruktywniej podchodzić do zgłaszanych koncepcji i inicjatyw.

Przystępując do omówienia działalności rządów na rzecz zjednoczenia Europy, należy podkreślić, że jeszcze w czasie wojny 5 września 1944 r. została powołana w Londynie z inicjatywy emigracyjnych rządów Belgii, Holandii i Luksemburga, regionalna organizacja integracyjna, Unia Ekonomiczna Beneluxu. Celem unii miało być zniesienie ceł. Po wojnie unia nie weszła w życie, rokowania na ten temat prowadzone od maja 1946 r. do 15 października 1949 r., kiedy to podpisany został układ w sprawie utworzenia tzw. wstępnej unii ekonomicznej.

Francja

Od 1947 r. najaktywniejszym rzecznikiem jedności europejskiej był rząd francuski. Gen. Ch. de Gaull'e, jeszcze w czasie wojny, 18 marca 1944 r. w Algierze wystąpił z propozycją utworzenia w przyszłości organizacji europejskiej. Proponowana przez gen. de Gaull'e organizacja miała obejmować suwerenne państwa europejskie położone między Kanałem La Manche na północy, rzeką Ren na zachodzie i Morzem Śródziemnym na południu. Do tej organizacji europejskiej miała należeć także Wielka Brytania. W. Churchill, który wówczas lekceważył gen. de Gaull'e'a, na wysuniętą propozycję oświadczył przywódcy Wolnej Francji: "Ileokroć mamy wybierać między Europą a otwartym morzem zawsze wybierzemy otwarte morze. Ileokroć będę musiał wybierać między Panem a Rooseveltem zawsze wybiorę Roosevelta." ⁴⁸ Od tej pory gen. de Gaull'e będzie stał na stanowisku budowy jedności europejskiej bez Wielkiej Brytanii. Kolejną koncepcją gen. de Gaull'e, nie wypowiedzianą w prawdzie publicznie, było stworzenie regionalnego ugrupowania państw położonych między Renem, Alpami i Pirenejami, które współpracując ściśle ze sobą gospodarczo, politycznie i militarnie, stało by się z czasem arbitrem między radzieckim systemem komunistycznym a ugrupowaniem stworzonym przez amerykańców i brytyjczyków. W 1947 r. gen. de Gaull'e nie będąc już u władzy /zrezygnował w 1946 r./, wystąpił z propozycją przeprowadzenia ogólnoeuropejskiego referendum w sprawie integracji. Idea integracji europejskiej miała duże poparcie wśród Francuzów. W ankiecie przeprowadzonej w 1947 r., około 2/3 spo-

ankietowanych opowiedziało się za utworzeniem Stanów Zjednoczonych Europy, „tyleż samo wyraziło pogląd, że do przyszłych Stanów Zjednoczonych Europy powinna należeć Polska, Czechosłowacja, Węgry i Rumunia, a około połowa, że nawet Związek Radziecki. 49

Rządząca w latach 1947 - 1954, IV Republika koalicja socjalistów, radykałów i chrześcijańskich-demokratów, borykała się z dużymi trudnościami ekonomicznymi i społecznymi. Stan gospodarki kraju, był czynnikiem decydującym w podjęciu przez rząd francuski działań w kierunku polityki integracyjnej. Do integracji dążyły koła francuskiej finansjery i przedstawiciele przemysłu ciężkiego. Ci ostatni dążyli do tego, by rząd zawarł nowe porozumienie gospodarcze z Niemcami w sprawie dostaw węgla z Zagłębia Ruhry dla francuskiego przemysłu hutniczego. Jednocześnie w francuskich kręgach rządowych rosły obawy przed odrodzeniem się potęgi gospodarczej i militarnej ^{Niemiec}. Ponadto na podjęcie działań integracyjnych nacisk wywierały na rząd francuski Stany Zjednoczone i Niemcy. Stany Zjednoczone z przedstawionych już wcześniej powodów.

Czynniki wewnętrzne i zewnętrzne spowodowały, że rząd francuski jako pierwszy w Europie wystąpił z inicjatywami na rzecz zjednoczenia Europejskiego. U podstaw francuskiej polityki integracyjnej legło kilka przesłanek. Wychodząc z założenia, że skoro nie można zahamować już procesów integracyjnych w Europie, to należy sformułować taką koncepcję francuskiej polityki zjednoczeniowej, która by uwzględniała: przeświadczenie o przewadze politycznej Francji wynikającej z wyższości kulturalnej; możliwość swobodnego kształtowania polityki wojskowej; posiadanie ko-

lonii. Politycy francuscy w oparciu o te przesłanki inspirowali i proponowali takie rozwiązania integracyjne, które zapewniłyby Francji odgrywanie głównej roli politycznej w procesie integracji europejskiej.

Podstawowe założenia francuskiej polityki integracyjnej znalazły wyraz w inicjatywach na rzecz jedności europejskiej oraz w różnych działaniach na forum międzynarodowym.

W czasie rokowań nad powołaniem OEEC Francja, popierana przez państwa Beneluxu, stała na stanowisku, by tworzonej organizacji nadać szerokie uprawnienia ponadpaństwowe o politycznym charakterze. W założeniach OEEC nie przewidywano uprawnień politycznych. Miała ona działać na wąskim odcinku ekonomicznej liberalizacji wymiany, które nie wymagały rezygnacji z części suwerennych praw państwowych.

Na posiedzeniu Rady Paktu Brukselskiego w lipcu 1948 r. francuski minister spraw zagranicznych wystąpił z inicjatywą utworzenia parlamentu europejskiego i rozszerzenia współpracy gospodarczej między państwami paktu i innymi krajami europejskimi. Inicjatywę Francji poparli Amerykanie.

Francja odegrała znaczącą rolę w powołaniu Rady Europejskiej. W czasie rokowań nad kompetencjami Rady, Francuzi opowiadali się za przekształceniem Rady Europejskiej w Zgromadzenie Europejskie, jako załączka "parlamentu przyszłych Stanów Zjednoczonych Europy". Komitet Ministrów miał być czymś w rodzaju senatu czy izby wyższej Rady Europejskiej.

W 1949 r. rząd francuski opracował projekt utworzenia Komitetu Wykonawczego o kompetencjach ponadnarodowych, mający sta-

nowić załączek przyszłego rządu europejskiego. Rząd francuski odegrał aktywną rolę w powołaniu Paktu Północnoatlantyckiego.

Inicjatywy proeuropejskie Francji w latach 1947 - 1954, były skutecznie blokowane przez Wielką Brytanię. Politycy brytyjscy uzasadniali swe niechętnie stanowisko do integracji europejskiej niemożliwością rezygnacji z suwerenności politycznej oraz więzów z Brytyjską Wspólnotą Narodów.

Analiza porównawcza stanowiska francuskiego i stanowiska brytyjskiego jest bardzo pouczająca. Od początku trudno było osiągnąć jakiś głębszy kompromis w podejściu do problemów integracji europejskiej. Odmiennie poglądy przedstawicieli Francji i Wielkiej Brytanii pokrywały się z dwoma charakteryzowanymi poprzednio kierunkami. Francuzi byli zwolennikami kierunku federalnego, a brytyjczycy funkcjonalnego czy unionistycznego.

Niechęć brytyjczyków do francuskich inicjatyw integracyjnych postanowili wykorzystać inspirowani przez amerykańców Niemcy. Politycy zachodnioniemieccy widzieli w integracji europejskiej szansę wydostania się powstającej Republiki Federalnej Niemiec z powojennej izolacji, uwolnienia się od międzynarodowej kontroli, odzyskania suwerenności, a w przyszłości także wzmocnienie gospodarcze i polityczne RFN, które pozwoli jej na przewyższenie podziału Niemiec.

Politycy francuscy w odniesieniu do problemu Niemiec wychodzili z założenia, że dalsza restrykcyjna polityka wobec wschodniego sąsiada nie przyniesie zakładanych skutków. Nie mając wpływów na politykę Brytyjczyków i Amerykanów w stosunku do Niemiec, postanowili włączyć RFN do unii europejskiej. R. Schuman, mini-

ster spraw zagranicznych w 1949 r. postanowił zmienić dotychczasową politykę Francji w stosunku do Niemiec. Oceniając powojenną politykę rządów francuskich do wschodniego sąsiada R. Schuman stwierdził: "Niemcom odmawiano wszystkiego, gdy powinni dostać cokolwiek i dawano wszystko, kiedy wszystkiego powinno im się odmówić." 50

Myślą przewodnią ^{nowej} polityki zagranicznej Francji w stosunkach z Niemcami zdaniem R. Schumana powinno być: bezpieczeństwo, równość, pojednanie. W opracowanej w 1949 r. deklaracji rządu francuskiego, obok założeń określających polityczną koncepcję integracji Europy Zachodniej znalazło się m.in. stwierdzenie mówiące o konieczności powołania integracyjnej organizacji zrzeszającej obok innych państw, przede wszystkim Francję i Niemcy. Francja i Niemcy miały być "osią" integracji. "Solidarność w dziedzinie produkcji, która narodzi się w ten sposób, wykaże, że jakakolwiek wojna pomiędzy Francją a Niemcami nie tylko stać się nie do pomyslenia, ale również materialnie niemożliwa".⁵¹

Zgodnie z założeniami R. Schumana integracja w dziedzinie węgla i stali miała stać się początkiem przyszłej federacji europejskiej. "Europy nie stworzy się jednym pociągnięciem, ani też według ustalonego schematu; powstanie w wyniku konkretnych osiągnięć rodzących z początku współzależność faktyczną." 52

Przedstawiona przez rząd francuski koncepcja budowy jedności Europy, drogą integracji sektorowej, potwierdza fakt, iż politycy francuscy wyciągnęli wnioski z niepowodzeń koncepcji tworzenia ponadnarodowych struktur politycznych głoszonych przez "federalistów konstytucyjnych". Podjęto działania na rzecz stworzenia integracji europejskiej drogą proponowaną przez federali-

stów zwolenników tzw. organizacji specjalnych. Potwierdzają to zgłaszane przez rząd francuski na forum OEEC projekty sektorальной integracji :

- plan integracji rolnictwa;
- powołanie Europejskiej Organizacji Transportu;
- powołanie Związku Europejskich Linii Lotniczych;
- powołanie Europejskiej Unii Pocztowej.

Propozycja R. Schumana-a dotycząca integracji przemysłów węglowego i stalowego, została rozwinięta szczegółowo w projekcie opracowanym przez francuskiego ekonomistę J. Monneta. Oficjalne jej ogłoszenie nastąpiło w piątą rocznicę zakończenia II wojny światowej, 9 maja 1949 r. Projekt został nazwany "Planem Schumana". Plan po rokowaniach wszedł ~~zostanie~~ został podpisany 18 kwietnia 1951 r. pod nazwą Europejska Wspólnota Węgla i Stali /EWWIS/. Członkami Wspólnoty stały się Francja, RFN, Włochy, Belgia, Holandia i Luksemburg. "Plan Schumana" zakładał, że głównym celem wspólnoty będzie utworzenie wspólnego rynku węgla i stali w którym obowiązywać będzie zasada lojalnej konkurencji. Państwa członkowskie Wspólnoty zobowiązane będą do zniesienia ograniczeń celnych i wszelkich innych metod protekcjonizmu i wprowadzą ułatwienia przewozowe oraz powołają do życia władze Wspólnoty. Podstawowymi zadaniami EWWIS powinno być:

• zapewnić krajom członkowskim Wspólnoty potrzebny ilości węgla i stali, z tym że w pojęciu węgla i stali mieści się również ruda żelaza, żelazo i koks;

- ustalić najniższe ceny na węgiel i stal przy jednoczesnym utrzymaniu normalnych dochodów z inwestycji kapitałowych;

- przyczynić się do rozwoju handlu międzynarodowego;

- stworzyć warunki zachęcające do rozwijania produkcji i jej ulepszania przy racjonalnej eksploatacji surowców;

- podnieść standard życia pracowników i poprawiać ich warunki pracy równając je wzwyż do poziomu najbardziej zaawansowanego państwa należącego do Wspólnoty.⁵³

Władza Wspólnoty składać się miała z następujących organów: Wysoka Władza /Haute Autorité/, Wspólne Zgromadzenia, Specjalna Rada Ministrów, Trybunał Sprawiedliwości. Decyzje Wysokiej Władzy miały mieć moc obowiązującą na terenie państw członkowskich. Dla ważności decyzji nie obowiązywała zasada jednomyślności. W sprawach dotyczących wyłącznie węgla i stali Wysoka Władza miała prawo podejmować samodzielnie decyzje i rządy państw członkowskich były obowiązane je wykonywać tak jak wykonują ustawy własnych parlamentów. Łącznikiem między Wysoką Władzą a rządami państw członkowskich miała być Rada Specjalna Rada Ministrów. Powstała ona na specjalne żądanie państw Beneluksu, które obawiały się dominacji ~~wielkich~~ wielkich mocarstw w Wspólnocie. Wysoka Władza w "Planie Schumana", posiada jak widać uprawnienia ponadnarodowe.⁵⁴

"Plan Schumana" można nazwać jako modelową propozycję do integracji sfer życia gospodarczego państw europejskich. Plan ministra P. Pflimlina dotyczący powołania organizacji zmierzającej do integracji rolnictwa /Pool Agrarny/ był wzorowany na "Planie Schumana". Rząd francuski miał w programy stopniowego obejmowania procesami integracyjnymi ważniejszych dziedzin życia gospodarczego państw Europy Zachodniej.

"Plan Schumana" stanowił pierwszy krok na drodze gospodarczej integracji Europy Zachodniej poprzez organizacje specjalne.

Następna inicjatywa rządu francuskiego, dotycząca powołania armii europejskiej, była kontynuacją wysiłku integracyjnego zapoczątkowanego przez ministra R. Schumana. W październiku 1950 r. premier Francji R. Plewen wystąpił z propozycją powołania Europejskiej Wspólnoty Obronnej. Nowa wspólnota miała uchodzić za następstwo i uzupełnienie wspólnoty gospodarczej. Propozycja R. Plewena, podobnie jak i inicjatywa R. Schumana nawiązywała do celów ogólnoeuropejskich. Potwierdził to R. Schuman. "EWO - jest i chce być etapem na drodze do federalnej lub konfederalnej Europy, organizacji nad którą studia powinny zostać podjęte bez zwłoki".⁵⁵

Plan powołania armii europejskiej sformułowany przez R. Plewena zawierał następujące główne wytyczne:

- kontrola armii przez władze ponadnarodową;
- tworzenie jednostek międzynarodowych na najniższym szczeblu /batalion, pułk/;
- integracja dowodzenia na wszystkich jego szczeblach;
- wykluczenie Niemiec z możliwości posiadania własnej armii narodowej
- wspólny budżet;
- podporządkowanie a następnie połączenie Armii Europejskiej z organizacją Paktu Północnoatlantyckiego.⁵⁶

Politycy francuscy byli współinicjatorami wniosku uchwalonego wiosną 1952 r. przez Zgromadzenie Doradcze Rady Europejskiej, struktury politycznej i statutu Europejskiej Wspólnoty Politycznej. Projekt statutu nowej organizacji integracyjnej został przy-

jęty 10 marca 1953 r., zmieniając jej nazwę na Wspólnotę Europejską. Wspólnota miała łączyć w swych ramach EWWiS oraz EWO, przy zachowaniu przez nie pewnej autonomii. Wspólnota miała obejmować kraje członkowskie EWWiS, nazywane odąd Małą Europą.

Do kompetencji Wspólnoty Europejskiej miało należeć:

- koordynacja polityki zagranicznej;
- koordynacja polityki handlowej; dewizowej, skarbowej, inwestycyjnej;
- utworzenie w przyszłości wspólnego rynku.

Władzami Wspólnoty Europejskiej miały być: dwuizbowy parlament /Izba Ludów i Senat/, Rada Wykonawcza, Rada Ministrów, Rada Gospodarcza i Społeczna i Trybunał Sprawiedliwości, który miał być organem wspólnym dla WE, EWO i EWWiS.

Projekt statutu Wspólnoty Europejskiej zawierał rozwiązania znane z francuskich projektów dotyczących powołania EWWiS oraz Armii Europejskiej. Spośród trzech projektów integracyjnych Europy, których inicjatorami byli politycy francuscy wszedł w życie jeden, "Plan Schumana", pozostałe zostały odrzucone. Dnia 30 sierpnia 1954 r. francuskie Zgromadzenie Narodowe odrzuciło bez dyskusji traktat Europejskiej Wspólnoty Obronnej. Oznaczało to automatyczne odrzucenie statutu Wspólnoty Europejskiej.

Upadek projektów wojskowej i politycznej integracji Europy, spowodował, że problemy zjednoczenia Europy jako ważnego instrumentu francuskiej polityki zagranicznej stracił na swym znaczeniu.

Wielka Brytania

Rząd Wielkiej Brytanii do problemów integracji europejskiej zajmował odmienne stanowisko od rządu francuskiego. Po II wojnie światowej Brytyjczycy postanowili za wszelką cenę utrzymać wielkomocarstwowość Wielkiej Brytanii, opierając ją na trzech kręgach wpływów: Brytyjska Wspólnota Narodów, Europa Zachodnia; specjalne stosunki brytyjsko-amerykańskie. Realizując te trzy założenia polityki zagranicznej Brytyjczycy postanowili: Po pierwsze: Nie wiązać się z Europą w ramach instytucji federacyjnych czy organizmów ponadnarodowych, co spowodowałoby przekazanie w ręce europejskich instytucji decyzji dotyczących stosunków z Wspólnotą Brytyjską, która stanowiła podwalinę mocarstwowej pozycji Wielkiej Brytanii.

Po drugie: Jeśli wiązać się z Europą Zachodnią to "jednocześnie i w tym samym tempie" z Stanami Zjednoczonymi w ramach rodzącej się koncepcji "Europy Atlantycznej".

Po trzecie: Realizując starą brytyjską zasadę "równowagi sił na kontynencie europejskim" starać się tak oddziaływać na procesy integracji europejskiej by te nie zagrażały interesom brytyjskim w Europie, nie odizolowały Europy od Wielkiej Brytanii oraz nie wciągnęły jej w europejskie kontynentalne struktury integracyjne.

Wielka Brytania mimo wielu prób czynionych przez Francję, odmawiała przystąpienia do inicjatyw powołania w Europie wspólnot gospodarczych i politycznych, usasadniając swoje stanowisko ponadnarodowym charakterem proponowanych przez polityków fran-

cuskich organizacji, którego nie da się pogodzić z suwerennością państwową Wielkiej Brytanii.

Z inicjatywy Stanów Zjednoczonych w 1947 r. Wielka Brytania wystąpiła z propozycją powołania zachodniego paktu obronnego. Brytyjski minister spraw zagranicznych Bevin przemawiając w parlamencie 22 stycznia 1947 r. oskarżył Związek Radziecki o dokonanie podziału Europy na dwa bloki i uzasadnił konieczność skonsolidowania Europy Zachodniej w ramach unii zachodniej. W odpowiedzi na to wezwanie podjęto rokowania wynikiem których było powołanie 17 marca 1948 r. Paktu Brukselskiego /Unii Zachodniej/, w skład którego weszły Wielka Brytania, Francja, Holandia, Belgia i Luksemburg.

Pakt Brukselski, którego pełna nazwa brzmiała "Traktat współpracy Gospodarczej, Społecznej i Kulturalnej oraz Zbiorowej Samopomocy" stanowił z jednej strony rozszerzenie brytyjsko-francuskiego sojuszu wojskowego z Dunkierki /8 marca 1946 r./, a z drugiej strony zawierał artykuły dotyczące współpracy w dziedzinie politycznej, kulturalnej i społecznej. Pakt Brukselski miał przede wszystkim zażyczenie polityczne. Jego sformułowania podkreślały wyraźnie konieczność konsolidacji Europy Zachodniej przeciwko Związkowi Radzieckiemu. G. Bidault, francuski minister spraw zagranicznych stwierdził w trakcie negocjacji, że pakt jest odpowiedzią na obecność dywizji radzieckich w Europie Środkowej, które stanowią groźbę dla światowego pokoju.

Założenia Paktu Brukselskiego świadczą, że brytyjczycy byli zwolennikami wielopłaszczyznowej współpracy państw europejskich

a nie ich integracji. O takim stosunku, świadczą stanowiska rządu brytyjskiego do francuskich projektów: powołania Zgromadzenia Europejskiego, rozszerzenia działalności OEEC, "Planu Schumana", oraz późniejszych inicjatyw dotyczących EWO i EWP.

W odniesieniu do francuskiej propozycji powołania Zgromadzenia Europejskiego, rząd brytyjski postulował by najpierw powołać wyłącznie specjalny organ międzyrządowy - Europejską Radę Ministrów - w skład której mieliby wejść delegaci poszczególnych rządów, zobowiązani do jednolitego głosowania. Miał to być organ wyłącznie doradczy i miał mieć kompetencje w zakresie spraw gospodarczych i militarnych. W wyniku przedstawiania kompromisowych propozycji rządu francuskiego i memorandum memoriałów Ruchu Europejskiego, rząd brytyjski poszedł na kompromis i wystąpił z inicjatywą utworzenia dwóch organów Komitetu Ministrów i Konferencji Delegatów z tym jednak, że miały być one nadal podporządkowane rządowi. Ostatecznie pod koniec 1948 r. Wielka Brytania wyraziła zgodę na powołanie Rady Europejskiej, ale sprzeciwiła się przyznaniu Radzie jakichkolwiek uprawnień ograniczających suwerenność państwową. Późniejsze stanowisko rządu brytyjskiego do Rady Europejskiej było bardzo wstrzemięźliwe, świadczy o tym m.in. wypowiedź ministra Bevina w lipcu 1949 r. w czasie debaty w Izbie Gmin, że ma nadzieję, iż Rada Europejska będzie rozwijać się powoli na zasadzie precedensów, a nie przez przekształcenia przez zmiany statutowe.⁵⁷

W 1950 r. rząd Wielkiej Brytanii odmówił zgody na projekt lauburzystowskiego polityka i federalisty R. W. C. Mackay'a, zmierzający do przekształcenia Rady Europejskiej w organ ponad-

narodowej politycznej władzy Europy. Uchwały przyjęte przez taką władzę, jako "ustawy europejskie" byłyby wiążące dla rządów państw należących do Rady Europejskiej. "Ustawy europejskie" miały mieć pierwszeństwo w stosunku do ustawodawstwa narodowego.

Rząd Wielkiej Brytanii nie wyraził zgody na francuskie propozycje rozszerzenia uprawnień OEEC /popartą przez Stany Zjednoczone/. Francuzi proponowali OEEC nadać charakter ponadnarodowy, brytyjczycy stali na stanowisku by była to organizacja o koordynacyjnym charakterze.

W odniesieniu do "Planu Schumana", dotyczącego powołania EWWIS, Wielka Brytania zajęła negatywne stanowisko, motywując go tym, że ponadnarodowy charakter Wspólnoty stanowi warunek nie do przyjęcia. Owcześniejszy premier rządu brytyjskiego C. Attlee oświadczył, że nie może podporządkować podstawowych gałęzi przemysłu brytyjskiego "władzy niedemokratycznej i nieodpowiedzialnej przed nikim." 58

Swoje nieprzejednane stanowisko w odniesieniu do spraw integracji europejskiej Wielka Brytania potwierdziła również w związku z francuską inicjatywą powołania Europejskiej Wspólnoty Obronnej. W. Churchill, będący ponownie premierem, na francuską prośbę by rząd brytyjski zmienił swe stanowisko, oświadczył 11 maja 1953 r. w Izbie Gmin: "Jaka jest nasza pozycja? Nie jesteśmy członkami EWO, ani nie zamierzamy być włączeni do systemu Federalnej Europy. Czujemy, że posiadamy do nich specjalny stosunek. Może on być wyrażony z przyimkiem "z" ale nie "wśród" - jesteśmy bowiem z nimi, a nie wśród nich". 59

Nie zyskały również aprobaty rządu brytyjskiego działania

Francji i Zgromadzenia Doradczego Rady Europejskiej na rzecz powołania Europejskiej Wspólnoty Politycznej. Upadek EWO a wraz z nią Wspólnoty Europejskiej Wielka Brytania przyjęła z dużym zadowoleniem, dawało to możliwość odzyskania wpływów przez Brytyjczyków na kontynencie europejskim.

Republika Federalna Niemiec

Francuskie rządowe koncepcje jednościowe Europy Zachodniej, znalazły żywy oddźwięk wśród polityków odradzającej się państwowości w Niemczech zachodnich. Gorącym zwolennikiem integracji Niemiec z Europą Zachodnią był pierwszy kanclerz RFN K. Adenauer. "Nie ma w Niemczech idei bardziej popularnej niż idea europejska." - wielokrotnie podkreślał. 59

K. Adenauer uwzględniając powojenną sytuację Niemiec, podporządkowanych czterem okupacyjnym mocarstwom, wyciągając wnioski z rozpoczynającej się "zimnej wojny", wysunął koncepcje, które stała się ideą przewodnią polityki RFN: związanie Niemiec z ideologią i polityką zwycięskich mocarstw zachodnich. Naród niemiecki może się podnieść tylko przy opartej na pełnym zaufaniu współpracy z Europą Zachodnią. Podział ~~maxima~~ Europy na dwa bloki został dokonany. Niemcy są związane kulturowo i cywilizacyjnie z Europą Zachodnią. Działalność polityczna przywódców niemieckich powinna kierować się duchem wolności i zachodniej cywilizacji chrześcijańskiej. Trzeba usilnie przypominać innym państwom, że należą podobnie jak Niemcy - do Europy Zachodniej. Utworzenie Stanów Zjednoczonych Europy, stanowi największą nadzieję kontynentu europejskiego i Niemiec. 60

W projekcie "Ustawy Zasadniczej" RFN w 1948 r., przewidziano możliwość przekazania instytucjom europejskim części suwerennych praw państwowych.

Droga RFN do zjednoczonej Europy wiodła przez Francję. Zdając sobie z tego sprawę rządzący zachodniemieccy politycy, wspierani przez publicystów, głosili konieczność przełamania nieprzyjaznego stanowiska do Niemiec, by następnie z nią wspólnie stworzyć federację państw zachodnioeuropejskich. Niemcy starają się wygrać dla swych celów gospodarczych i politycznych, narastający konflikt między Wielką Brytanią a Francją w podejściu do koncepcji zjednoczenia Europy. Ponadto RFN dążąca do utrzymania jak najlepszych stosunków ze Stanami Zjednoczonymi niechętnie patrzyła na starania Wielkiej Brytanii do zacieśniania "specjalnych stosunków" z USA, co miało m.in. umocnić wpływy Brytyjczyków w zachodnich Niemczech i Europie.

Politycy zachodniemieccy wykorzystując "zwrot" w polityce zagranicznej Francji względem zachodnich Niemiec jaki nastąpił w 1948 roku, popierają te inicjatywy francuskie zmierzające do integracji Europy, które spotykają się z uznaniem Stanów Zjednoczonych. Opowiadają się za rozszerzeniem kompetencji OEEC. W "Planie Schumana" dostrzegają wielką szansę wyjścia RFN z ograniczeń nałożonych przez status okupacyjny w zakresie przemysłu ciężkiego. Mimo, że plan ten był skierowany przeciwko zbyt daleko idącemu usamodzielnieniu się RFN, Konrad Adenauer doprowadza do tego, że RFN przystępuje do EWWIS na warunkach sformułowanych przez R. Schumana. Przywódca niemieckich chrześcijańskich-demokratów uważał, że z politycznego punktu widzenia wyra-

żenie zgody na francuską propozycję jest najbardziej realną szansą zniesienia przez mocarstwa zachodnie istniejących ograniczeń gospodarczych i politycznych na drodze do uzyskania przez RFN pełnego uprawnienia z innymi państwami. W odróżnieniu od krytyków, K. Adenauer w "Planie Schumana", widział realne możliwości rozwoju niemieckiej produkcji węgla i stali, a z czasem również uzyskanie ważnego miejsca w gospodarce europejskiej.

W odniesieniu do "Planu Plewona", K. Adenauer oświadczył, że RFN jest gotowa uczestniczyć w Armii Europejskiej, ale należy znieść dyskryminujące w planie postanowienie nie dopuszczające możliwości powstanie niemieckiej armii narodowej, a Francja powinna się kierować zasadą równych praw dla wszystkich, jako podstawy wszystkich koncepcji integracji europejskiej, w tym także projektu powołania Europejskiej Wspólnoty Obronnej.⁶¹

Włochy

Włochy po II wojnie światowej znalazły się politycznie i gospodarczo w sytuacji nie wiele lepszej niż Niemcy. Jak kraj uczestniczący w wojnie po stronie hitlerowskich Niemiec, zostały bezwzględnie traktowane przez Stany Zjednoczone. Podpisany 10 lutego 1947 r. w Paryżu traktat pokojowy, nakładał na Włochy różnorodne ograniczenia polityczne, gospodarcze i wojskowe, pozbawił je kolonii i części Trbestu. Zadaniem włoskich rządów było: odzyskanie suwerenności na równi z innymi państwami; nawiązanie normalnych stosunków dyplomatycznych, szczególnie ze Stanami Zjednoczonymi, Wielką Brytanią i Francją; dopuszczenie Włoch na równych zasadach do wszystkich organizacji działających w ramach

ONZ, skorzystanie w ramach OEEC z pomocy Planu Marschalla; przystąpienie do europejskich i atlantyckich organizacji integracyjnych.

Podobnie jak politycy niemiecy, politycy włoscy, również wywodzący się z chrześcijańskiej-demokracji, podjęli działania na rzecz całkowitego związania Włoch z Zachodem. Politykę tą wspierał Watykan i włoskie duchowieństwo. Watykan stał na stanowisku, by w oparciu o rządzące /Włochy, RFA/ i współrządzące /Francja/ partie chrześcijańsko-demokratyczne doprowadzić do zjednoczenia Europy Zachodniej.

Włochy opowiadały się za utworzeniem unii europejskiej jako jednego z etapów prowadzących do całkowitej integracji. Świadczą o tym memorandum rządu włoskiego z 24 sierpnia 1948 r.. Postulowano w nim utworzenie federacji europejskiej obejmującej współpracę gospodarczą, polityczną, społeczną i kulturalną. W skład federacji zdaniem rządu włoskiego powinna wejść Wielka Brytania. Szereg szczegółowych propozycji wychodziło naprzeciw francuskim inicjatywom federacyjnym: rozszerzenie OEEC uprawnień OEEC jako organizacji stałej współpracy ekonomicznej mającej doprowadzić do zawarcia unii celnej między państwami członkowskimi; utworzenie komitetu politycznego, składającego się z przedstawicieli państw członków unii w celu ustalenia wspólnej polityki międzynarodowej i reprezentowanie "Stanowiska europejskiego"; powołanie Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości.⁶²

Rządzący politycy włoscy, podobnie jak ich brytyjscy kole-dzy byli, w odróżnieniu polityków francuskich, belgijskich i holenderskich, gorącymi zwolennikami związania Włoch w ramach wspólnoty atlantyckiej. Przywódca rządzącej chrześcijańskiej-demokra-

cji A. de Gasperii, przeciwnikom uczestniczenia Włoch w sojuszu atlantyckim, opowiadał niezmiennie, że "amerykańska opieka" stanowi najlepszą gwarancję rozwoju i bezpieczeństwa Włoch.

Włochy, mimo początkowych obaw związanych z wysokimi kosztami jakie musiały by ponieść w porównaniu z innymi krajami, przystąpiły do EWWiS. W czasie negocjacji domagały się wprowadzenia dłuższego okresu przejściowego oraz subsydiów i finansowania spraw socjalnych w celu ułatwienia dostosowania się włoskiego przemysłu górniczo-hutniczego do nowych warunków. Podpisując układ EWWiS, politycy włoscy liczyli, że otworzy on rynek europejski dla włoskich towarów i umożliwi skierownia nadwyżki siły roboczej do krajów wspólnoty.

Powołanie EWWiS, Włosi, oceniali jako pierwszy krok w kierunku powstania europejskiej wspólnoty politycznej i gospodarczej. Wysuwali też własne propozycje zmierzające do rozszerzenia uprawnień Wspólnoty i objęcie przez nią procesami integracyjnymi dziedzin gospodarki. W 1950 r. włoski minister Pella wystąpił z planem stworzenia unii celnej i powołania wspólnego europejskiego rynku.

Z rezerwą politycy włoscy odnieśli się do "Planu Plewena". A. de Gasperii wychodził z założenia, że EWO, jest wprawdzie ważnym i niezbędnym krokiem na drodze do utworzenia federacji europejskiej, ale pod warunkiem równoczesnego ustanowienia wspólnoty ekonomicznej i wspólnoty politycznej oraz powołania wspólnej ponadnarodowej władzy politycznej.⁶³

PRZYPISY

1. M. Allais, L'Europe Unie. Paryż 1960. rs19
2. R. Aron, Problems of European Integration. "Lloyds Bank Review". London 1953. Nr 28, s. 1., za Z. Nowak. Koncepcja integracji Europy Zachodniej. Na tle procesów rozwoju ekonomicznego. Poznań 1965 s. 151.
3. B. Bałłasea. The Theory of Economic Integration. London 1962 s. 1.
4. J. Tinbergen. International Economic Integration. Amsterdam 1954 s. 95.
5. T. Scitovsky. Economic Theory and Western European Integration. London 1958. s. 15.
- 6 J. Tinbergen. wyd. cyt. s. 96.
7. E. N. Kleffens. The Case European Integration. Baltimore 1957. s. 80. za Z. Nowak. wyd. cyt. s. 154.
8. G. Elgozy. L'Europe des Europeenne. Paryż 1961. s. 53., za A. Haber. Doktryna integracyjna RFN. Wrocław-Warszawa-Kraków 1968. s. 53.
9. R. Sannwald i J. Stohler. Wirtschaftliche Integration. Tubingen 1958. s. 37-38.
10. P. Wandycz. L. Frenzl. Zjednoczona Europa. Teoria i praktyka. London 1965. s. 29-30.
11. Tamże. s. 32.
12. Z. Nowak: wyd. cyt. s. 26-27.
13. cyt. za K. Miodor. Tienieckie Plany Integracyjne Europy na tle zachodnioeuropejskich doktryn zjednoczeniowych. Warszawa 1991. s. 9.

14. Szerzej A. Jaruzelski. *Polityka zagraniczna i dyplomacja niemieckiego imperializmu w końcu XIX wieku*. Warszawa 1954. s. 644.
15. Szerzej J. Pajewski. *"Mitteleuropa"*. Studia z dziejów imperializmu niemieckiego w dobie pierwszej wojny światowej. Poznań 1959.
16. J. Chodorowski. *Niemiecka doktryna gospodarki wielkiego obszaru./Grossraumwirtschaft/ 1800-1945/*. Wrocław 1972. s.225
17. J. Pajewski. wyd. cyt. s. 72.
18. J. Kuczyński. *Studien zur Geschichte des deutschen Imperialismus*. Berlin 1950. s. 41.
19. K. Fiedor. *Niemieckie plany ...* wyd. cyt. s45
20. Tamże. s. 81
21. R. N. Coudenhove-Kalergi. *Pan-Europa*.Wien 1923. Szerzej o doktrynie zjednoczenia Europy J. Chodorowski. Richard Coudenhove-Kalergi i jego doktryna zjednoczania Europy. /w/ "Przegląd Zachodni" 1984, nr 1 s. 1-25.
22. A. Kwilecki. *Idea zjednoczenia Europy*. Poznań 1969. s. 158.
23. P. Wandycz. L. Frenzl. *Zjednoczona Europa*. Wyd. cyt. s. 46.
Szerzej zobacz. K. Fiedor. *Niemieckie plany integracji ...* wyd. cyt.s. 141 - 176.
24. J. Kozeński. *Sprawa przyłączenia Austrii i Niemiec po I wojnie światowej.1918 - 1922*. Poznań 1967. s. 281. J. Skowroński . "Przegląd polityczny". 1931, s. 132 i następne.
25. H. J. Schroder. *Polityka niemiecka na Bałkanach w okresie światowego kryzysu gospodarczego /1929 - 1933/*. /w/ Państwa bałkańskie w polityce imperializmu niemieckiego w latach

- 1871 - 1945. Poznań 1982. s.190 i następne. B. Koszel. Rywalizacja niemiecko-włoska w Europie Środkowej i na Bałkanach w latach 1933 - 1941. Poznań 1987 s. 97 i następne.
- K. Fiedor . Niemieckie plany integracji ... wyd. cyt. s. 205 - 227.
26. W. Dostan. Państwa skandynawskie w polityce europejskiej. "Sprawy Międzynarodowe 1964. nr 9. s. 31 i następne
27. A. Wolf-Powęska. Doktryna geopolityki w Niemczech. Poznań 1979. s. 8 i s. 146.
28. K. Fiedor. Niemieckie plany integracji. ... wyd. cyt. s. 271.
29. .Cyt. za A. Haber. Doktryna integracyjna NRF. wyd. cyt. s. 245.
30. K. Fiedor. Niemieckie plany integracji... wyd. cyt. s. 368.
31. Mackay R. Federal Europe. London 1940. s. 255 i następne. Mackay proponował wyposażyć to superpaństwo w następujące instytucje: 1. Parlament; 2. organ wykonawczy złożony z prezydenta i jego zastępców, rady federalnej pochodzącej z wyboru oraz urzędników mianowanych przez prezydenta, wchodzących w skład rady i pełniących funkcje ministrów federalnych; 3. sądu najwyższego, którego członków mianowałby prezydent.
32. A. T. Werner . Europejskie Wspólnoty. Szkice o integracji Europy Zachodniej. Warszawa 1973. s. 56.
33. P. Landau. Spór o jedność polityczną Europy Zachodniej. Warszawa 1976. s. 33. P. Wandycz, L. Frenzl. Zjednoczona Europa. wyd. cyt. s. 48.
34. M. Lasch. Umowy wielostronne. Studium prawa traktatowego.

Warszawa 1958 s. 116.

35. P. Wandycz. I. Frenzl. Zjednoczona Europa. wyd. cyt. s. 51.
36. Cyt. za P. Landau. Spór o jedność polityczną Europy. wyd. cyt. s. 29.
37. Ch. de Gaulle. Pamiętniki wojenne. Warszawa 1964. s. 268. i 269.
38. Przemówienie Sekretarza Stanu Byrnesa - Stuttgart, dnia 6 września 1946 r. /w/ "Zbiór Dokumentów" 1946, nr 10-11 s. 335-358.
39. W. Lippmann. U. S. Foreign Policy. Shield of the Republic. Boston 1943, s. 135. cyt. za A. Kwilecki wyd. cyt. s. 39.
40. S. Halnarski. Stosunki międzynarodowe w latach 1946 - 1955. Wybór dokumentów z komentarzem. Warszawa 1988 s. 42.
41. A. Kwilecki. wyd. cyt. s. 41.
42. S. Halnarski. wyd. cyt. s. 47.
43. Tamże s. 48.
44. Cyt. za A. Kwilecki. wyd. cyt. s. 45.
45. P. Landau. Spór o jedność ... wyd. cyt. s. 53.
46. P. Wandycz. I. Frenzl. Zjednoczona Europa. wyd. cyt. s. 72.
47. Tamże. s. 75.
48. P. Landau. Polityczne aspekty zachodnioeuropejskiej integracji. /w/ Integracja zachodnioeuropejska. Warszawa 1970 s. 59.
49. A. Kwilecki. Francuska opinia publiczna wobec tzw. Małej Europy i Niemiec. /w/ "Przeгляд Zachodni" 1965, nr 1. s. 61
50. J. Stefanowicz. Europa powojenna. Warszawa 1972. s. 109.
51. R. Schuman. Pour l'Europe. Annexe. La declaration du 9 mai

1950. Paris 1963. s. 201.
52. Tamże. s. 203.
53. S. Helnarski. Stosunki międzynarodowe w latach 1945 -1955.
wyd. cyt. s. 146 - 149.
54. Szerzej na temat uprawnień i struktur zachodnioeuropejskich
międzynarodowych
organizacji gospodarczych. Z. Klepacki . Organizacje rozwinię-
tych państw kapitalistycznych. Warszawa 1986.
55. A. Całus. Nieudane próby ustanowienia EWO oraz EWO. /w/
"Przegląd Zachodni" 1964. nr 3. s. 99.
56. S. Helnarski. Stosunki międzynarodowe w latach 1946 - 1955.
wyd. cyt. s. 180 - 186.
57. P. Wandycz. L. Frendl. Zjednoczona Europa. wyd. cyt. s. 81.
58. Tamże. s. 110.
59. Całus A. Nieudane próby ... wyd. cyt. s. 107.
60. K. Adenauer. Erinnerungen 1945 - 1953. Stuttgart 1965.
s. 37 - 47.
61. S. Helnarski. Stosunki międzynarodowe w latach 1946 - 1955.
wyd. cyt. s. 188 - 189.
62. A. Kwilecki. Idea zjednoczenia Europy. wyd. cyt. s. 140.
63. Tamże. s. 146.

